

Araştırma Makalesi/Research Article

AXTILAR[HATIRALAR]'IN İSİM SOYLU SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE BİR DENEME

A Study on the Noun-Based Vocabulary in Axtılar [Memories]

Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mersoz@gmail.com
Ankara/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 06.07.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 08.09.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 25.10.2025

Atıf/Citation

Ersöz, Murat. "Axtılar[Hatıralar]'ın İsim Soylu Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/23 (Güz2025), 555-596.

10.28981/hikmet. 1736106

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

Axtılar, modern Saha (Yakut) edebiyatının ilk edebî örneğidir. Rusçaya olduğu kadar Sahacaya da hâkim olan, destanlar başta olmak üzere Saha folklorunu derinlemesine bilen Afanasiy Yakovleviç Uvarovskiy tarafından kaleme alınmıştır. Axtılar, Sahacanın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sürecinde yerine getirdiği kritik görev nedeniyle Saha dili, edebiyatı ve kültürü tarihinde özel bir yere sahiptir. Über Die Sprache Der Jakuten ve Slovar Yakutskogo Yazıka gibi alanlarında çığır açan abidevi eserlerin hazırlanmasına öncülük etmiştir. Bu eserler de Saha diline ve sözlü edebiyatına ait malzemenin toplanıp yayımlanması ve çağdaş Saha edebiyatının oluşması sürecinde önemli roller üstlenmişlerdir. Bu yazıda, Saha toplumunun sosyal yapısının ve folklorik birikiminin özenli bir biçimde ele alındığı Axtılar'ın öncelikli olarak ilmî ve tarihî değerinin altı çizilmiş ardından da isim soylu söz varlığı kavram alanlarına ayrılarak tasnif edilmiştir. Böylece Sahaların insanı, zamanı, mekânı, hayatı, doğayı ve gelenekleri algılama tarzları kısacası dünya görüşleri ortaya konulmuştur. Ayrıca eserin şaşırtıcı derecede zengin olan söz varlığı istatistiksel verilerin yardımıyla değerlendirilmek suretiyle Sahacanın XIX. yüzyıldaki leksikolojik durumu izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saha (Yakut), A. Y. Uvarovskiy, Axtılar (Hatıralar), söz Varlığı, Kavram Alanı.

ABSTRACT

Axtılar is considered the first literary work of modern Sakha (Yakut) literature. It was written by Afanasiy Yakovlevich Uvarovskiy, a scholar who had a strong command of both Russian and Sakha, and possessed an in-depth knowledge of Sakha folklore—especially the epic traditions. Axtılar holds a special place in the history of Sakha language, literature, and culture due to its critical role in preserving the Sakha language and transmitting it to future generations. This work also laid the groundwork for the creation of monumental and pioneering studies in the field, such as Über die Sprache der Jakuten and Slovar Yakutskogo Yazyka. These works played significant roles in collecting and publishing materials from the Sakha language and oral literature and contributed greatly to the formation of contemporary Sakha literature. This paper first emphasizes the scholarly and historical value of Axtılar, which delicately addresses the social structure and folkloric heritage of Sakha society. It then classifies the noun-based vocabulary of the text according to conceptual domains. In doing so, it reveals how the Sakha people perceive humanity, time, space, life, nature, and traditions—in short, their worldview. Additionally, the surprisingly rich vocabulary of the work is analyzed through statistical data, allowing an evaluation of the lexical status of the Sakha language in the XIXth century.

Keywords: Sakha (Yakut), A. Y. Uvarovskiy, Axtılar (Memories), Vocabulary, Conceptual Field.

Giriş

Sahaca (Yakutça), en eskicil Türk dilleri arasında yer almasından ötürü Türklük bilimi araştırmalarında özellikle de karşılaştırmalı dil incelemelerinde ayrı bir yere sahiptir. Bunda Türk dili ve tarihiyle alakalı birçok meselenin Sahacanın ve Saha kültürünün tanıklığıyla çözüme kavuşturulmuş olmasının payı büyüktür. Sahalar, yüzlerce yıl Sibirya’nın ücra bir kesiminde izole bir biçimde ikamet etmişler ve bulundukları coğrafyanın tabiat koşullarının çetin, ulaşım olanaklarının da sınırlı olması dolayısıyla uzun bir dönem egemen yabancı kültürlerin açık hâkimiyeti altına girmeden Kamlık inancına uygun bir yaşam sürdürmüşlerdir. Sahalar, doğrudan İslamiyet ve Çin etkisinde yaşamamışlar, başlangıçta Sibirya’nın yerli halklarından daha sonraki yıllarda ise belirgin bir şekilde Ruslardan etkilenmişlerdir (Duranlı, 252-253). Türk diline, kültürüne ve tarihine ait pek çok arkaik unsur, Saha sözlü edebiyatı anlatıları aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze kadar güvenli bir biçimde ulaşmayı başarmıştır. Bu tarihsel dil malzemesinin bilimsel ölçütler çerçevesinde yazıya geçirilmesi, ancak işlevsel bir alfabenin teşekkül etmesi, gramer kaidelerinin ayrıntılı bir biçimde ortaya konması ve kapsamlı bir sözlüğün hazırlanması sayesinde olmuştur. Sözlü edebiyat ürünlerinin tespiti ve tasnifi, bir yandan geçmişle bağın korunmasına yardım etmiş öbür yandan da başta yazılı edebiyat olmak üzere kültür dünyasının muhtelif alanlarının gelişmesine aracılık etmiştir.

Saha dilini ve kültürünü bilimsel perspektifle ele alan çalışmalarla, XIX. yüzyılın ortasından itibaren karşılaşmaktadır. Daha öncesine ait kaynaklar, uzmanlık alanı dil ya da folklor olmayan ve çoğunluğu Hristiyan misyonerlerden oluşan kişilerce hazırlanmış İncil ve benzeri ilahiyat kitaplarının çevirileri ile küçük çaplı sözlüklerden veya kelime listelerinden ibarettir (Şahin, 2021, 189-190). Otto Nikolayeviç Böhtlingk tarafından yazılıp 1848 ve 1851 tarihlerinde iki parça hâlinde basılan *Über Die Sprache Der Jakuten* [Yakutların Dili Hakkında] (Böhtlingk, 1851) adlı çalışma ise bunlardan farklıdır; Saha dilini ve kültürünü konu alan ilk bilimsel eserdir. Aynı zamanda Sahacanın dünyadaki ilk ilmî grameri olma özelliğine de sahiptir (Kirişçioğlu, 2023, 56). *Über Die Sprache Der Jakuten*, pek çok bilimsel çalışmanın ortaya çıkmasında doğrudan yahut dolaylı olarak öncülük etmiş bir kaynak kitaptır. Bu yönüyle Saha dili ve edebiyatı araştırmaları tarihinde özel bir yeri vardır. Onun açtığı yolu takip ederek vücut bulan çalışmalar, Saha bilim ve kültür dünyasını derinden etkiler. Sahalar bu eser sayesinde, modern anlamda bir alfabeye, fonetik, morfolojik ve semantik açıdan ayrıntılı bir gramere ve çağdaş metotlarla hazırlanmış bir sözlüğe sahip olurlar.

Über Die Sprache Der Jakuten’in ortaya çıkmasına kılavuzluk ettiği çalışmalar arasında *Slovar Yakutskogo Yazıka* [Yakut Dili Sözlüğü]’nin ayrı bir yeri vardır. Eduard Karloviç Pekarskiy tarafından 1899-1930 tarihleri arasında 13 fasikül hâlinde hazırlanan bu ünlü sözlük (Pekarskiy, 1945; Pekarskiy, 1959), *Über Die Sprache Der Jakuten*’in oluşturduğu bilimsel altyapının katkısıyla meydana getirilmiştir. Hem Böhtlingk’in hem de Pekarskiy’nin adı geçen bu çalışmaları, epey yenilikçi metotlarla hazırlanmış eserlerdir. Sahalar, Böhtlingk ve Pekarskiy sayesinde birçok Türk topluluğuna kıyasla oldukça erken bir dönemde gramer ve sözlükçülük açısından çok önemli kaynaklara erişmiş olurlar. Bu değerli eserler, sadece Sahaca için değil tüm Türkoloji için harikulade bir zenginlik olarak değerlendirilmektedir.

Über Die Sprache Der Jakuten’in aradan geçen bunca zamana karşın güncelliğini korumasında, gramatikal betimlemelerinin ve örneklendirmelerinin çoğunun kaynağını oluşturan Axtılar’ın ve onu pek çok teknik güçlüğü rağmen kaleme alan Afanasiy Yakovleviç Uvarovskiy’nin önemli bir payı vardır (Böhtlingk, 1851; Zabolotskay, 1947; Vasilyev, 2003; Ersöz, 2023). Axtılar, Türklük bilimi sözlükçülük tarihinde seçkin bir yeri olan Slovar Yakutskogo Yazıka’nın hazırlık aşamasında da dikkat çekici bir rol oynamıştır. Pekarskiy, bu sözlüğü kaleme almak için derlediği malzemeyi XIX. yüzyılın son yıllarından itibaren düzenlemeye başlar. Bu dönem için Saha yazılı edebiyatının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden Pekarskiy, açıklamalarının ve örneklemlerinin çoğunda ya sözlü edebiyat ürünlerinden ya da Axtılar’ın metninden yararlanır. Axtılar; Saha dili, edebiyatı ve kültürü araştırmaları tarihinde kendi alanları bakımından dönüm noktası olan bu abidevi eserlerin hazırlık süreçlerinde önemli vazifeler görür ve bir anlamda onların nüvesini teşkil eder.

Böhtlingk, Sahacayla 1840’lı yılların ortasından itibaren yakından ilgilenmeye başlar. Onu bu alanda çalışmaya o tarihe kadar Sibiry’a düzenlenen geniş çaplı bilimsel araştırma gezilerinin bazılarına başkanlık eden mesai arkadaşı ünlü botanikçi Aleksandr Fedoroviç Middendorf teşvik eder. Ancak, o sıralarda amatörce yapılmış birkaç sayfalık Sahaca derlemeden ve dinî içerikli çevirilerden başka elde ciddi bir dil malzemesi bulunmamaktadır. Mevcut malzemelerden hareketle istenilen kalitede bir gramer çalışması yapmak, bu yüzden pek mümkün değildir. Kısacası Sahacanın gramerinin betimlenebilmesi için hem daha bol hem de daha çeşitli yazılı ve sözlü kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Böhtlingk, Sahaca çalışma şartları bu şekilde iken Middendorf aracılığıyla Uvarovskiy’nin varlığından haberdar olur ve bir vesileyle St. Petersburg’ta bulunan Uvarovskiy ile tanışmak için kaldığı yere gider. Burada Saha grameri üzerine planladığı çalışma hakkında Uvarovskiy’e ayrıntılı bir sunum yapar. Uzun yıllar kâtiplik, vergi müfettişliği ve üst düzey idarecilerin sekreterliği gibi kamu görevlerini yürüten Uvarovskiy, çok donanımlı ve entelektüel birikimi yüksek bir kişidir. Rus diline, kültürüne, folkloruna ve edebiyatına hâkim olduğu gibi Saha diline ve folkloruna da hâkimdir. Üstelik Saha sözlü edebiyatını da destan icra edebilecek derecede iyi bilmektedir. Saha gelenek ve göreneklerini de şaman ayinlerinden düğün törenlerine, çocuk oyunlarından Saçı bayramı kutlamalarına kadar bilfiil ortamlarında bulunarak öğrenmiş ve kendini çok yönlü bir şekilde yetiştirmiştir.

İsim soylu söz varlığı üzerinden kavram alanı incelemesi yaptığımız Axtılar’ın çok hacimli bir metin olmadığını belirtmek gerekir. Fakat üstlendiği tarihî misyon dolayısıyla önemli bir eser olduğunu söylemek gerekir. Uvarovskiy, Axtılar’ı Sahaca’nın grameri üzerine yoğunlaşan Böhtlingk’in bilimsel yardım talebine kayıtsız kalmamak için kaleme alır (Ersöz, 2023, 113). Ancak, onu bu karmaşık işe dâhil eden asıl neden, Sahacanın henüz bir yazı dili olmamasından dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşı kalması gerçeğidir. Uvarovskiy, bu durumu engin bilgisi ve öngörüsü sayesinde erkenden fark eder ve bu tehlikeli gidişatın önüne geçebilmek için kaygılanır ve Sahacanın ivedilikle bir alfabe ve gramere ihtiyacı olduğunu düşünür. Bunların ise Böhtlingk’in çalışması başarılı bir biçimde tamamlandığı takdirde çözüme kavuşabileceğine inanır.

O, Axtılar’ı yazmak için var gücüyle çalışır. Gerçek anlamda bir yazılı edebiyat eserinden mahrum olan bir dilin ilk edebî metnini kaleme almak tabiatıyla

zordur. Ortada ne bir örnek ne de üzerinde uzlaşmış yazım ve noktalama kuralları mevcuttur. Uvarovskiy, entelektüel faaliyetlere yabancı birisi değildir fakat bir edebî metni meydana getirebilecek deneyimden yoksundur. Ancak, iki temel faktör Uvarovskiy’i bu içinden çıkılması zor sürece iter. İlki yukarıda belirtildiği üzere Sahacanın varlığının tehlikede olduğu gerçeği öteki de onun idealizmidir. Axtılar’da Uvarovskiy’nin Saha yurdunu, halkını ve dilini pek çok şeyin üstünde tuttuğunu gösteren bol miktarda örnek vardır. O, Saha halkının refahının artması için gerekli olduğuna inandığı projelere kafa yormuş hatta haksız ithamlara maruz kalıp sıkıntıya düşeceğini bilse bile bu yolda gayret sarf etmekten asla geri durmamıştır.

Uvarovskiy, Axtılar’ı Böhtlingk ile beraber belirledikleri çerçeveye bağlı olarak yazmaya başlar. Yani kendi yaşam öyküsünün merkezde olduğu bir eser üretmeye yoğunlaşır. Fakat ilerleyen aşamalarda bazı nedenlerden ötürü biyografisini detaylıca işlemekten vazgeçer. Onun yerine Saha folkloru hakkındaki gözlemlerinin ve tahlillerinin yer aldığı bir bölüm ilave eder. Bitirdikten sonra da bir mektupla birlikte Böhtlingk’e takdim eder. Böhtlingk, epey kısıtlı bir malzemeyle başladığı çalışmasını, zor koşullarda elde ettiği bu önemli malzeme sayesinde tamamlayabilir. Bu başarı, Uvarovskiy’nin her anlamda yakın desteğinin sonucu olarak ortaya çıkar. Uvarovskiy, Böhtlingk’e sadece malzeme sağlamakla kalmaz onunla birlikte de çalışır. Über Die Sprache Der Jakuten yayımlanana kadar bilimsel esaslı bir alfabeden ve gramerden yoksun olan Sahaların bu iki temel gereksinimi böylece karşılanmış olur.

Saha Cumhuriyeti’nde, Axtılar’ı konu edinen ilk bilimsel yayınlar 1940’lı yıllarda yapılmaya başlanır, 1990’lı yıllardan itibaren ise önemli bir artış kaydedilir. İlk olarak 1848’de St. Petersburg’da yayımlanan Axtılar, Saha bölgesinde yaklaşık bir asır sonra 1947’de basılır (Zabolotskay, 1947). Bu eseri bilimsel anlamda inceleyen çalışmaların ortaya çıkmasındaki gecikmede bu durumun da etkisi vardır. Son zamanlarda eserin değerine ve üstlendiği tarihsel role uygun nitelikte toplantılar organize edilip projeler yapılmakta ve çeşitli nedenlerle ortaya çıkan boşluk giderilmeye çalışılmaktadır. Batılı ülkelere nazaran gecikmeli başlasa da ülkemizde de bu eseri konu edinen yayınlar bulunmaktadır fakat istenilen düzeyde olduğu söylenemez.

Bir eserin söz varlığı, yaygın olduğu üzere, ya gramatikal ya da tematik olarak tasnif edilmektedir. Axtılar’ın söz varlığını doğrudan konu edinen ilk çalışma Böhtlingk tarafından yapılır ve 1851’de yayımlanır (Böhtlingk, 1851). Burada, eserin söz varlığı Sahaca-Almanca sözlük biçiminde ele alınmıştır. Bu çalışma, aynı zamanda Saha dilinin modern tekniklerle hazırlanmış ilk sözlüğü olarak görülür. Ülkemizde ise şimdiye kadar Axtılar’ın söz varlığı üzerine iki sınıflandırma denemesi gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki tarafımızdan yapılan gramatikal dizin esaslı bir söz varlığı tasnifidir (Ersöz, 2023). Burada, önce eserin söz varlığı madde başlarına ayrılmış ardından da tüm kelimelerin çekimli şekilleri alfabetik olarak dizilmiştir. Madde başlarına mana verilirken önce en yaygın sözlük anlamı dikkate alınmış ardından da kelimenin metin içerisindeki anlamı üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca madde başının metinde tanıklandığı yerler de belirtilmiştir. İkinci tasnif ise Serap Akı tarafından yapılır (Akı, 2022). Bu çalışmada, Axtılar’ın fiil kategorisindeki söz varlığı, mental fiiller bağlamında ele alınarak duyu fiilleri, bilişsel fiiller ve ifade fiilleri başlıkları altında kategorize edilmiştir; Axtılar’da

farklı kategorilerdeki tekrarları ile birlikte toplam 271 mental fiil saptanmıştır (Akı, 2022, 338, 374).

Axtılar, Saha (Yakut) yazılı edebiyatının ilk ürünü olmasına karşın söz varlığı yönünden şaşırtıcı derecede zengindir. Üstelik eserin herhangi bir kaynaktan yararlanılmadan kaleme alınmış olması da oldukça ilginçtir. Bunda Uvarovskiy’nin kendisini farklı alanlarda iyi bir şekilde yetiştirmesinin ve konulara ayrıntılı bir biçimde hâkim olmasının payı büyüktür. Bu yazıda gramatikal dizin çalışmalarına konu olan bu önemli eserin isim kategorisindeki söz varlığı tematik olarak ele alınarak kavram alanlarına ayrılmıştır. Tespit edilen lengüistik malzeme önceki sınıflandırma denemelerinden farklı bir boyutta değerlendirilerek Sahaların XIX. yüzyıldaki kültürel dokusu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, özel adlardan gündelik yaşama, inanç dünyasından beşerî ilişkilere, yeme içme kültüründen mimariye, kapacak seçeneklerinden avcılığa, sayılardan dil bilgisi kavramlarına kadar pek çok ana ve alt başlık oluşturulmuştur.

Yapılan araştırmalar, tematik sözlüklerin yani kavram alanı çalışmalarının ilk örneklerinin milattan önceki devirlere ait farklı alanlardan terimler içeren kelime listeleri olduğunu ortaya koymuştur (Kocapınar, 2015, 135). Daha sonra kavram alanları temelinde oluşturulan bu basit kelime listeleri, bilimsel araştırma ve inceleme metodlarındaki gelişmelerin seyrine uygun olarak bugünkü hâllerini almıştır. Bu bağlamda tematik sözlüklerin alfabetik olanlara göre daha önce ortaya çıktığı söylenebilir. Kavram sözlüklerinin gelişmiş medeniyet dairelerinde çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Fakat bu alanın esas olarak Batı’da hızlı bir gelişme kaydettiğini ifade etmek gerekir. Türk sözlükçülük tarihine bu alan üzerinden bakıldığında ilk olarak Doğulu kaynaklardan yararlanıldığı görülmektedir. Bunda ortak kültürel geçmişin payı vardır. Günümüzde ise daha çok Batılı kaynakların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir.

Son yıllarda ülkemizde kavram alanlarına göre oluşturulan tematik söz varlığı araştırmalarının sayıca arttığı ve çeşitlendiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların içerikleri yahut adlandırmaları hususunda bir kavram birlikteliği henüz oluşmamıştır. Bunda bu tür çalışmaların ülkemizde yeni olmasının ve alan terminolojisinin genel anlamda çeviri eserlere dayanmasının rolü vardır. Bu sahanın terminolojisinin oluşmasında ve teorik açıdan sağlam bir zeminde gelişmesinde Doğan Aksan’ın çalışmalarının katkısı büyük olmuştur (Aksan, 2009). Herhangi bir eseri, dönemi veya yazarı konu edinen tematik söz varlığı çalışmaları; lisansüstü tezi, bildiri, makale ya da kitap gibi oldukça geniş bir yelpazede karşımıza çıkmakta; boyutları ve incelemeye konu ettiği malzeme de farklılık arz etmektedir. Bu çalışmalarda, anlamdan hareketle kelimeye gidilmekte ve semantik olarak ilişkili olanlar ana ve alt başlıklar aracılığıyla sınıflandırılmaktadır.

1. Axtılar’ın İsim Söz Varlığı ve Kavram Alanları

Kavram alanı sınıflandırmaları üzerine yapılan literatür taramasında ana ve alt başlıklar oluşturulurken belli başlı müşterekliklerin olduğu izlenmektedir. Ancak, üzerinde her anlamda uzlaşılmış bir tasnif yönteminden yahut örneğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu durum, kavram alanı tespiti ve tasnifi çalışmalarının kendine özgü özelliklerinden kaynaklanan bir çeşitlilik olarak yorumlanmalıdır. Sınıflandırmaya konu olan eser, yazar yahut dönem araştırmacının bakış açısına veya amacına göre işlenerek bir tasnif geliştirilmektedir. Her söz varlığı içerik olarak

farklılık arz ettiği için tasnifler de özgün bir deneme olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca bir kavram alanı söz varlığı tasnifinin nasıl olacağı, bahse konu olan malzemenin özellikleriyle direkt ilişkilidir. Fakat bazı sınıflandırma denemeleri, pek çok çalışmada model alınacak dercede genel kabul görmüştür. Bu durum o tasniflerin ne kadar kapsayıcı olduğunun bir göstergesidir. Hatice Şirin tarafından geliştirilip eski Türk yazıtlarının söz varlığı üzerinde uygulanan yöntem de işte bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir sınıflandırma modeli olarak ön plana çıkmaktadır (Şirin, 2016).

Biz de yazımızda Şirin tarafından geliştirilip *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* adlı çalışmada uygulanan bu yöntemden faydalandık. Fakat tematik söz varlığı sınıflandırması çalışmalarında bir yöntemin farklı bir malzemeye büsbütün uygulanması hem şekil hem de içerik açısından olası değildir. Bu yüzden burada ortaya konulan tasnif ile Şirin’in geliştirdiği tasnifin benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır; bunlar karşılaştırıldıkları takdirde rahatlıkla seçilecektir. Ayrıca çalışmanın *Konulara Göre Adlar* bölümündeki bazı kısımlarının adlandırılıp işlenmesi sırasında Muzaffer Saz’ın *Ali Şir Nevâî’nin Eserlerinde Tematik Söz Varlığı İncelemesi* adlı doktora tezi (Saz, 2023) ile yine aynı yazarın *Tarihî Türk Lehçelerinde (8.-15. yy) Ok ve Okçuluk ile İlgili Kavramlar Üzerine Bir İnceleme* adlı araştırma makalesinden de yararlanılmıştır (Saz, 2024). Saz’ın ilgili çalışmalarında güncel tasnif denemeleri değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın esasını Axtılar’ın isim soylu söz varlığının sınıflandırması ve analizi meydana getirmektedir. Çalışmaya temel olan lengüistik malzeme hazırlanırken ise *Axtılar (Hatıralar) – Sahaca İlk Edebî Eser- (Giriş, Aktarma, Metin, Gramatikal Dizin-Sözlük)* adlı tarafımızdan hazırlanan kitabın “Gramatikal Dizin-Sözlük” bölümünde tespit edilen madde başları değerlendirilmiştir (Ersöz, 2023). Axtılar, XIX. yüzyıl standart Saha Türkçesi dil özelliklerinin yanı sıra diyalekt farklılıklarını da taşımaktadır. Bu yüzden bazı kelimelerin eserde yer alan biçimleri günümüz imlasından farklılık arz etmesi doğal karşılanmalıdır. Karışıklık olmaması amacıyla bu tip kelimelerin güncel kullanımları yay araç içinde verilmiştir. Yazılışları aynı olup anlam yönünden farklı olan kelimeler, Roma rakamlarıyla ayrılmıştır. Anlamsal açıdan ilişkili olduğu varsayılan kelime ve ibareler ise köşeli araç içinde gösterilmek suretiyle birbirleriyle bağlantı kurulmuştur. Fonetik bir durum olan ön boğumlanmalı “n” ünsüzü “ñ”, hırıltılı ve tonsuz arka damak “h” sesi “x”, damak “n” sesi ise “ñ” işaretiyle, uzun ünlüler ise aynı ünlünün tekrarıyla karşılanmıştır.

Bu şekilde oluşturulan madde başları; Özel Adlar, Konulara Göre Adlar ve Dil Bilgisi Öğeleri biçiminde üç ana bölüme ayrıldıktan sonra kavram alanlarına uygun olarak kategorilendirilmiştir:

1. ÖZEL ADLAR

1.1. Kişi Adları

Baaska: Vasya, Vasiliy.

Kirilke: Kiril.

Otto Nıkalayabıs: Otto Nikolaeviç.

Ögröpönö (Öröpüne): Ögröpönö.

Ubarıskay (Uvarovskay): Uvarovskay,

Uvarovski.

Uyban: Vanya, İvan.

1.2. Yer Adları

1.2.1. İl, İlçe, Kasaba Adları

Amga (Amma): Amga.

Ayannax (Ayannaax): Ayannaax.

Borukan: Borukan.
 Bötörbürk: St. Petersburg [bk. Ulaşan Guorat].
 Bülü I (Bülüü): Bülüü.
 Cokuskey (Cokuuskay): Cokuuskay, Yakutsk.
 Ecigen (Ecigeen): Ecigeen.
 Killem: Killem.
 Laamı: Ohotsk.
 Nerçe: Nerçe.
 Suntar (Suntaar): Suntaar.
 Uçur I: Uçur.
 Ulaşan Guorat (Ulaşan Kuorat): St. Petersburg [bk. Bötörbürk].
 Urkuskay (İrkutsk): İrkutsk.
 Üt I: Üt.

1.2.2. Bölge Adları

Bülü Doyduta (Bülüü Doyduta): Bülüü Bölgesi.
 Cokuskey Doyduta (Cokuuskay Doyduta): Yakutsk Bölgesi, Yakut Ülkesi.
 Cokuskey Sire (Cokuuskay Sire): Yakutsk Bölgesi, Yakut Yurdu.
 Ecigen Doyduta (Ecigeen Doyduta): Ecigeen Bölgesi.
 Saxa Doyduta: Saha Ülkesi, Saha Yurdu
 Sibir: Sibirya.
 Soguru Doydu (Soğuruu Doydu): Rusya, Rusya'nın İç Bölgeleri.
 Xamçakkı (Xamçaakkı): **Kamçatka**.
 Xañañı: Üt'ün kuzeyinde bulunan göçebe Tunguz Bölgesi.
 Xotugu Doydu: Saha (Yakut) Cumhuriyeti'nin Kuzeyi.

1.2.3. Ülke Adları

Emerik: **Amerika Birleşik Devletleri**.
 Kıtay Omuk Doyduta: Çin.

1.2.4. Çay Adları

Bıraya I: Bıraya.
 Egne: Egne.
 Kempendey (Kempendeey):
 Kempendeey.
 Silimci: Silimci.

1.2.5. Irmak Adları

Aldan (Allan): Aldan.
 Amır: Amur.
 Bülü II (Bülüü): Bülüü.

Uçur II: Uçur.
 Ulaşan Örü: Lena [bk. Ulu Örü].
 Ulu Örü (Uluu Örü): Lena [bk. Ulaşan Örü].
 Üt II: Üt.

1.2.6. Deniz Adları

Buus Bayağal (Muus Bayğal): Kuzey Buz Denizi [bk. Buustaax Bayağal].
 Buustaax Bayağal (Muustaax Bayğal): Kuzey Buz Denizi [bk. Buus Bayağal].
 Laamı Bayağal (Laamı Bayğal): Ohotsk Denizi.

1.2.7. Dağ Adları

Bıraya II: Bıraya.
 Cugcur (Cugcuur): Cugcuur.
 Uçur Xayalara: Uçur.

1.2.8. Yıldız Adları

Çolbon Sulus: Çolpan, Çoban Yıldızı.

1.2.9. Kale Adları

Üt Osturuoga: Üt Kalesi.

1.3. Millet Adları

Çerkes: Çerkez.
 Çuban: Çuban.
 Çukça: **Çukça**.
 Gilek: **Gilyak**.
 Karakı (Karyaakı): Koryak.
 Krüsün: Gürcü.
 Nuçça (Nuuçça): Rus.
 Saxa: Saha, Yakut.
 Toñus: Tunguz, Evenki.

2. KONULARA GÖRE ADLAR

2.1. Zaman

2.1.1. Zaman, Devir, Dönem ile İlgili Genel Adlandırmalar

Aaspıt: Geçmiş, mazi, eski.
 Bılır: Önce, evvel, eskiden.
 Bılırgı: Eski, sabık, kadim, bayrı.
 Cıl keme: Vakıt, süre [bk. Cıl kün, Kün cıl].
 Cıl kün: Vakıt, zaman [bk. Kün cıl, Cıl keme].
 Kem: Zaman, ölçü, çağ, mevsim, dönem.
 Keskil: Gelecek, istikbal, akıbet.
 Kırağas kem: Zor zaman, sıkışıklık.
 Kün cıl aayı: Her zaman.
 Kün cıl: Vakıt, zaman [bk. Cıl kün, Cıl keme].

Ördögü (ördööğü): Eski zamanla ilgili, atık.

2.1.2. Zaman Ölçüleri

2.1.2.1. Saat

Küös bıstıña: Zaman ölçüsü birimi, güveçteki yemeğin pişme zamanı, bir saat.

Küös bıstının aňara: Yarım küös, yarım saat.

2.1.3. Vakit Bildiren Ölçüsüz Adlar

Bölün: Bu gece.

İm: Akşam şafağı, günün son ışıkları.

Kiese: Akşam.

Kieseñni: Akşamki, akşam yapılan.

Kieseñni kem: Akşam vakti, akşamleyin.

Kün kiirite: Gün batımı, gurup.

Kün orto: Öğle, gün ortası.

Kün oyutu: Kuşluk, kuşluk vakti.

Kün taxsıta: Gün doğumu, tan vakti.

Künüs: Gündüz, öğle.

Künüskü: Gündüzki.

Sarsın erde: Sabah, sabahleyin.

Sarsın erdeñni: Sabahki.

Taňara sarı: Tan atma, şafak sökme, ağarma.

Tiň xatara: Tan ağarması [bk. Tiň xatıta].

Tiň xatıta: Tan ağarması [bk. Tiň xatara].

Tütün orto: Gece yarısı.

Tütün: Tün, gece, geceleyin.

Tüünneri: Geceleyin, gece boyunca, geceleri.

Xara kiese: Akşamın geç vakti.

Xas kiese aayı: Her akşam.

2.1.4. Gün

Beğese (beğee): Dün.

Beğeseñni (beğeeñni): Dünkü.

Kün I: Gün, gündüz, zaman, tarih.

Sarsın erdeñnitten kieseñne: Sabahtan akşama, bütün gün.

Sarsın: Yarın.

Sarsıñni: Yarınki, ertesi gün, bir sonraki.

Tögürük kün: Bütün gün, tam gün [24 saat].

Tüünneex kün: Gece gündüz, bütün gün, aralıksız.

Uygu kün: İyi gün.

Xas künnete: Her gün, kaç gün.

Xonuk: Gün.

2.1.5. Ay

Atırcax ıya: Ağustos.

Balağaňña kiirer ıy: Eylül [bk.

Balağaňña kirer ıy].

Balağaňña kirer ıy (balağaňña kiirer ıy): Eylül [bk. Balağaňña kiirer ıy].

Bees ıya (bes ıya): Haziran.

Buus ustar ıy (muus ustar ıy): Nisan.

Iam ıya: Mayıs.

İy aňara: Yarım ay, yaklaşık iki hafta.

İy: Ay.

Kulun tutar ıy: Mart.

Olunú: Şubat.

Settinhi ıy (setinhi ıy): Kasım.

2.1.6. Mevsim

Kıs: Kış [bk. Kısın].

Kısın: Kışın [bk. Kıs].

Kısıñni: Kışlık, kışa ait.

Küsün: Güzün, güz.

Küsüñni: Güz, güze ait.

Saas I: İlkbahar.

Saaskı: İlkbahar, ilkbahara ait.

Say: Yaz, yaz mevsimi [bk. Sayın].

Sayın: Yazın, yaz [bk. Say].

Sayıñni: Yaz, yaza ait.

Sayınnik: Yaz, yazlık.

2.1.7. Yıl

Bütün sı: Bütün yıl, tam yıl [4 mevsim, 12 ay] [bk. Tögürük sı].

Cıl: Yıl [bk. Sıl].

Sıl aňardaax: Altı aylık.

Sıl orduga sı aňara: Bir buçuk yıl.

Sıl sıtan: Yıldan yıla, her yıl.

Sıl: Yıl [bk. Cıl].

Sıllaax: Yıllık.

Sıllata: Her yıl, yıldan yıla, yılda bir.

Tögürük sı: Bütün yıl, bir yıl [4 mevsim, 12 ay] [bk. Bütün sı].

2.1.8. Yüzyıl

Süüs sı: Yüzyıl, asır.

Üye: Yüzyıl.

2.1.9. Zaman Bildiren Adlar

2.1.9.1. Süreklilik İfade Eden Adlar

Axtımna: Durmadan, mütemadiyen.

Baranıta suox: Bitimsiz, sonu gelmez, sonsuz.

Bıstalanımna: Ara vermeden, biteviye.

Örtön: Öteden beri, eskiden, epeydir.

Sayınarı kısınnarı: Yaz kış, yazları kışları, her zaman.

Suptu: Aralıksız, hep, her zaman, daima.

Usuga suox: Sonsuz, uçsuz bucaksız, sınırsız.

Üyeğe: Ebediyen, dünya durdukça.

Xas atıllı aayı: Her adım başı, sık sık.

2.1.9.2. Öncelik, Sonralık İfade Eden Adlar

Baranı: Bitme, sonuna gelme, son.

Betereği (betereeği): Berideki, önce, bu taraftaki.

Innine: Önce, evvel.

Mañnay: Önce, başlangıçta, ilkin, ilk olarak.

Mañnaygı: Baştaki, birinci, ilk, evvelemirde.

Melci: Sürekli, durmadan, hep, kesiksiz, boyunca.

Oççotoğu (oççotooğu): O zamanki, önceki, geçmiş.

Ör küneex cillaax: Müzmin, süregelen.

Ör: Uzun zaman, çoktan beri, süreklilik.

Soççotton: O zamandan beri.

Urukku kurduk: Eskisi gibi.

Urukku: Önceki, eski, geçmiş, sabık.

Urut: Daha önce, evvel, önceden, eskiden.

2.1.9.3. Anlık, Kısa Süreli Zamanı İfade Eden Adlar

Anı: Şimdi, artık, hâlâ, hâlihazırda.

Anıgı: Şimdiki, bugünkü, ilerideki.

Biligin: Şimdi, şu anda, elan.

Emiske: Birdenbire, ansızın.

Ötör: Çabuk, kısa zamanda, çok geçmeden.

Sotoru: Şimdi, ardından, acele, çok geçmeden.

2.1.9.4. Zamanın Bir Bölümünü İfade Eden Adlar

Saña: Yeni, baş, başlangıç.

Saınatık: Tekrar, yeniden.

Sonun: Yeni, taze, yenilik.

Uygul kem: Boş vakit, serbest zaman.

2.2. Ölçü-Ölçme

2.2.1. Ağırlık Ölçüleri

İkki pud pud añara (ikki buut buut añara): İki buçuk pud [bk. Pud].

Pud (buut): Rus ağırlık ölçüsü [16,38 kg].

2.2.2. Uzaklık Ölçüleri

Bieriste: Rus mesafe ölçüsü.

İkki kös kös añara: İki buçuk kös [bk. Köş].

İkki saa ıtıtın ustata: İki ok atımlık mesafe.

Kös añara: Yarım köş [bk. Köş].

Kös orduga kös añara: Bir buçuk köş [bk. Köş].

Kös: Uzaklık ölçüsü birimi [ortalama 10 km].

Künnük: Günlük, bir günlük yol.

Satı kös: Uzaklık ölçüsü birimi [7-8 km].

Üs tüörd gımmıt biire (üs tüört gımmıt biire): Üçte ya da dörtte bir.

2.2.3. Uzunluk Ölçüleri

Bılas añara: Yarım kulaç.

Bılas: Kulaç [uzunluk ölçüsü].

Kisi saağa (kihi sağa): Adam boyu.

Köstöox: Bir köslük mesafe [bk. Köş].

Süöm: Süyem [başparmakla işaret parmağı arasındaki uzunluk].

Tobugar dieri: Diz boyu, dize kadar.

Uñuogunan kuççuguy: Kısa boylu, ufak.

Uunar bılas: Adam boyu, insan boyuna denk uzunluk ölçüsü.

Xardı: Adım, at yürüyüşü, ayak izi.

Xarıs: Karış.

2.2.4. Hacim Ölçüleri

Ösmüneleex isit (ösmüneleex ihit):

Kovanın 1/8'i [tahminen iki şişelik kap].

2.2.5. Ölçü-Ölçme

Añar: Yarı, tek.

Iraax: Irak, ıraklık, uzak.

İkki arda: İki nokta arasındaki mesafe, aralık.

Keme suox: Ölçsüz, muazzam, büyük, çok.

Ketit: Geniş, engin, genişlik, kalınlık.

Kıaltata suox: Hadsiz hesapsız, ölçsüz, pek çok.

Kılğas: Kısa, kısalık.
 Kılğastık: Kısa, kısaca.
 Kieñ: Geniş, engin.
 Kisi xarağa tiybet (kihi xarağa tiybet):
 Uçsuz bucaksız, sınırsız.
 Körüöx betereği öttüger (körüöx
 betereği öttüger): Bir anda, kaşla göz
 arasında.
 Namçıçax (namıhax): Alçak, kısa,
 meyilli, akıntılı [bk. Namçıgax].
 Namçıgax (namıhax): Alçak, boyu kısa
 [bk. Namçıçax].
 Orto: Orta, ortasına kadar, yarı, ara.
 Tüörd gimmit biire (tüört gimmit biire):
 Dörtte bir [$\frac{1}{4}$], çeyrek.
 Ustalaax: Uzunluğa sahip, boylu.
 Usun usta: Uzunluk, boy [akarsular hk.]
 Usun: Uzun.
 Xaba orto: Tam orta, merkez.
**2.3. İnsan, İnsan İlişkileri ile İlgili
 Adlandırmalar**
2.3.1. Cinsiyete Göre İnsanlar
2.3.1.1. Kadın
 Caxtar: Kadın, eş [bk. Yaxtar].
 Kıs: Kız.
 Xotun: Kadın, hanımefendi.
 Yaxtar (caxtar): Kadın, eş [bk. Caxtar].
2.3.1.2. Erkek
 Er: Erkek, koca.
 Er kisi: Er kişi, erkek.
2.3.2. Yaş, Yaş Dönemleri
2.3.2.1. Çocukluk
 Biesteex: Beşli, beş yaşında.
 Kıra oğ: Küçük çocuk, sabi, tıfil.
 Kuççuguy saas: Küçüklük, çocukluk.
 Oğ: Çocuk, bebek, delikanlı, yavru.
 Tüörtteex: Dörtlü, dört yaşında.
2.3.2.2. Gençlik
 Eder: Genç, delikanlı.
 Eder yaxtar (eder caxtar): Genç kadın,
 kız.
 İççat: Gençlik, kuşak.
 Uon orduga biirdeex ikkileex: On birli
 on ikili, on bir on iki yaşında.
 Uon orduga üsteex tüörtteex: On üçlü on
 dörtlü, on üç on dört yaşında.
2.3.2.3. İhtiyarlık
 Kırcağas: İhtiyar.

Kırcağas saas: İhtiyarlık [bk. Kırçar
 saas].
 Kırçar saas: İhtiyarlık [bk. Kırcağas
 saas].
2.3.3. Evlilik, Düğün
 Enne (enne): Çeyiz.
 Kergen: Aile, ev, eş, ev halkı.
 Kesii: Armağan, ikram.
 Kesiileex: Hediyeli, ikramlı.
 Kıs ciete: Kız evi, kız tarafı.
 Suluu atı: Kalın [bk. Suluu].
 Suluu: Kalın [bk. Suluu atı].
 Suorumcu (suorumnu): Görücü,
 dünürücü.
 Uruu kuruma: Düğün yemeği, güvey
 yemeği.
 Xalıñ: Kalın, mehri muaccel.
2.3.4. Akralılık
**2.3.4.1. Kan Bağıyla Oluşan
 Akralılık**
2.3.4.1.1. Ata, Ced
 Ebe: Ebe, nine.
 Emeexsin: Yaşlı kadın, nine, kocakarı.
 Ese II: Dede, büyükbaba.
 İyem ağata: Büyükbaba.
 İyem iyete: Anneanne.
 Kırcağas oğonñor: Aksakal, pir, yaşlı.
 Törüt ese: Ata.
2.3.4.1.2. Anne, Baba
 Ağa: Baba.
 Ağa iye: Anne baba, ebeveyn.
 İye: Anne.
2.3.4.1.3. Çocuk
 Oğoloox: Çocuklu, çocuk sahibi.
 Törüöbüt: Çocuk, öz evlat [bk. Törüöbüt
 oğ].
 Törüöbüt oğ: Çocuk, öz evlat [bk.
 Törüöbüt].
 Törüöbüte suox: Kardeşiz.
 Uol: Oğul, çocuk, delikanlı.
 Uollaax: Oğullu.
**2.3.4.2. Evlilik Yoluyla Oluşan
 Akralılık**
 Cieleneççi (cieleneççi): Güvey, nişanlı.
 Er soğotox: Bekâr, yalnız.
 Kütüöt: Güvey, damat.
 Oğonñor: Eş, ihtiyar.
 Uruu: Hısım, akraba.

2.4. İnsan Bedeni ile İlgili

Adlandırmalar

2.4.1. Beden, Gövde, Vücut

Beye: Vücut, beden.

Et I: Beden, vücut, ceset, ten, deri.

2.4.1.1. Başta Bulunana Organ Adları

Ayax I: Ağız.

Bas: Baş, kafa.

Ketex: Ense, arka, yaka.

Kulgaax: Kulak.

Moy (mooy): Boyun.

Murun: Burun.

Sıray: Yüz, surat, çehre.

Sıraydaax: Yüzlü.

Suraasın: Çizgi, hat.

Tanı: Burun deliği.

Tiis: Diş.

Xarax: Göz, bakış.

2.4.1.2. Saç, Kıl, Tüy

As II: Saç.

Bitık: Bıyık, sakal.

Ürüñ bas: Ak saç.

2.4.1.3. El, Avuç, Kol, Parmak

İtis: Avuçiçi.

İli I: El, kol.

İli II: Parmak.

Sömüye: İşaret parmağı, parmak.

Tarbax: Parmak.

Xarın (xarı): Kol.

2.4.1.4. İç Organlar

İs: İç, iç organlar, mide, karın.

Örögö: Karın, vücudun ön kısmı.

Sürex: Kalp, yürek.

Xarın: Karın, mide.

2.4.1.5. Göğüs, Bel, Omurga, Kaburga

Kögüs: Bel.

Oyoğos: Yan taraf, böğür, kaburga.

Sarın: Omuz.

Sis tonoğoso: Omurga, bel kemiği.

Tüös: Göğüs, döş.

Tüös tıla: Göğüs kemiğinin aşağı kısmı, göğüs çukurunun altı.

Uñuox: Kemik, boy, gövde.

2.4.1.6. Ayak, Bacak, Diz

Atax: Ayak, uç.

Kötöx: Diz.

Süsüöx: Kemik, diz, eklem.

Tobuk: Diz.

Tüsürges: Diz.

2.4.2. Vücut Salgıları

Kölösün: Ter.

Xarax uuta: Gözyaşı.

2.4.3. Bedensel-Zihinsel Aktiviteler

Oxtuu: Düşme, yıkılma.

Sürüü (süürüü): Koşma.

Taayın: Tahmin, Kestirim, önsezi, his.

Xaamı: Yürüme, adım, yürüyüş.

Xarax körüüte: Bakış, görüş, nazar.

2.5. Dünya, Gök, Gökyüzü, Gök Cisimleri

2.5.1. Dünya, Yeryüzü

Aan doydu: Yeryüzü, dünya, arz.

Kün anna: Dünya, yeryüzü.

Sir doydu: Yeryüzü.

Sir ürde: Yeryüzü, dünya.

2.5.2. Gök, Gökyüzü

Küöx II: Gök.

Xallaan: Gökyüzü, sema.

2.5.3. Gök Cisimleri

Kün II: Güneş.

2.6. Coğrafya

2.6.1. Toprak, Balçık, Kum

Buor I: Toprak, kil.

Kırıs: Toprağın yüzü, çimen tabakası.

Kıtaanax sir: Sert zemin, sert toprak.

Köppöx: Yumuşak toprak, yosun.

Kumax: Kum.

Kumaxtaax sir: Kumlu toprak, kayrak.

Kül: Kül.

Ürüñ buor: Kil, balçık.

Xara buor: Kara toprak, verimli toprak, bitek.

2.6.2. Geçit-Yol

Aara: Yol, güzergâh, yol boyunca, yolda.

Buom xaar: Geçilmesi güç karla kaplı yer [bk. Xaar buom].

Dabaan: Dağ yolu, dağ sırtı, geçit, yokuş.

Kıarağas: Dar geçit.

Suol: Yol, yolculuk, iz, rota, seyir.

Xaar buom: Geçilmesi güç karla kaplı yer [bk. Buom xaar].

2.6.3. Yeryüzü Şekilleri

2.6.3.1. Dağ

Buom xaya: Geçit vermez dağ.

Cugcur (cugcuur): Doruk, dağ tepesi.

Çıças sir (çıçaas sir): Sığ.

Çipçırxay: Uç, zirve.

Enie: Yamaç, yalpi.

Sis: Sıradağ, dağ sırası.

Taas xaya: Dağ, geçit vermez dağ, kaya, taşlı dağ.

Tellex II: Dağın veya dik bir yerin eteği, aşağı kısmı.

Turuoru: Dik, sarp, diklik.

Xaya anna: Dağ eteği, uçurum.

Xaya I: Dağ, sıradağ, kaya, sarp kayalık.

2.6.3.2. Tepe

Bulgunnax: Tepe, höyük.

Buor xaya: Tepe, engebesiz dağ, taşsız dağ.

Tomtor: Höyük, tepe.

Töbö: Tepe, baş, uç, doruk.

2.6.3.3. Vadi

Apka (appa): Vadi, koyak.

Apka cielliges (appa cielliges): Derin dere, vadi.

2.6.3.4. Taş

Ardırğay: Sivri taş, dik kaya.

Kürbe taas: Büyük ve yuvarlak taş.

Taas: Taş, kaya, kayalık, dağ, değerli taş, cam.

Turuk taas: Sağlam bir biçimde önde duran kaya.

2.6.3.5. Ada

Arıı II: Ada.

Bölköy arıı: Adacık, küçük ada.

2.6.3.6. Bataklık

Bırıı: Bataklık, çamur, balçık.

Bırılaax: Bataklık, çamurlu.

Bırılaax uu: Çöngül, ufak bataklık.

Nuora: Cıvık, kurumamış.

2.6.3.7. Mera-Çayır-Otlak-Ova

Asılıktaax I: Otlu, otlaklı.

Iraas sir: Düzlük.

Kürüö: Çitle çevrili mera.

Ot üüner sir: Çayır, otlak [bk. Ottuktaax sir].

Ottuktaax sir: Çayır, otlak [bk. Ot üüner sir].

Xasıı: Atların kış otlığı, otlamak için kar kazma.

Xonuu: Kır, mera, ova, yazı, açık alan.

2.6.3.8. Uçurum-Çukur-Yarık

Sir tügege: Dipsiz kuyu, yerin dipsiz çukuru.

Xara sır: Dipsiz uçurum, sarp yamaç, dik kıyı.

Xara sırdaax: Dipsiz uçurumlu, sarp sahilli.

Xaspax: Çukur, hendek.

Xaydıı: Çatlak, yarık.

2.6.3.9. Kıyı-Kenar, Sınır-Uç

Kırıı: Uç, kenar.

Kıtı (kıtıı): Kıyı [bk. Kıtıı].

Kıtıı: Kıyı, yaka, şerit, kenar, etraf [bk. Kıtıı].

Kıtıl: Kenar, kıyı, sahil.

Kırbey: Sivri uç, keskin kenar.

Muñnuk (munuk): Köşe, kenar, ücra.

Sır: Kıyı, sırt, uçurum.

Sir bısa: Sınır, uç.

2.6.4. Su Kütleleri

2.6.4.1. Göl, Irmak, Çay, Dere

Küöl: Göl.

Ot ürex: Otlı çay, otu bol çay.

Örüs: Irmak, gemilerin işlediği büyük nehir.

Ürex: Çay, büyük ırmakların kolu.

Ürüye: Dere, derecik.

2.6.4.2. Deniz, Okyanus

Bayağal (bayğal): Deniz, okyanus.

Bayağal uuta (bayğal uuta): Deniz suyu.

2.6.4.3. Su Kütleleri ile İlişkili

Yeryüzü Şekilleri

Iraas ürüye: Kuru dere.

Kıra uu: Sığ su [dere, göl vb. hk.].

Küöl siene: Göl ayağı, gidegen.

Örüs tördö: Irmak ağzı, mansap, kavuşan.

Örüs xaasa: Irmak kıyısı.

Xomo: Koy, balık tutma yeri.

2.6.4.4. Su Kütleleri ile İlgili Diğer

Adlar

Dolgun: Dalga.

Sürük (süürük): Akıntı.

Sürükteex (süürükteex): Akıntılı, hızlı.

Uu: Su, sudan oluşan kitle [akarsu, göl, deniz vb.].

2.7. Madenler

2.7.1. Değerli Madenler

Altan: Bakır.

Kısıl kömüs: Altın.

Kömüs: Gümüş, değerli maden [bk. Ürüñ kömüs].

Ürüñ kömüs: Gümüş [bk. Kömüs].

2.7.2. Demir, Kalay

Timir: Demir, nal.

Uyan timir: Yumuşak demir, dişi demir.

Xorğolcun: Kalay.

2.7.3. Kıymetli Taşlar

Goliş xrustal: Dağ kristali, necef taşı, oynak kristal.

Moxovik: Yosun renkli akik.

Opal: Opal, aynüşşems, panzehir taşı.

Serdolik: Karnelyan, kırmızı akik.

Sülüde (sülüüde): Mika.

Tyajeloves: Topaz, sarı yakut.

Vostoçny xrustal: Dağ kristali, necef taşı, oynak kristal.

2.8. Hava, Meteoroloji, Doğa Olayları

2.8.1. Hava, Meteoroloji, Doğa Olayları ile İlgili Genel Adlandırmalar

Ayın ayıta: Doğa olayı, tabiat hadisesi.

Bılıt: Bulut.

Bılıta suox: Bulutsuz, açık hava.

Kustuk: Gökkuşağı.

Kün uota: Güneş ışını.

Sörüün: Serin.

2.8.2. Soğuk, Sıcak Hava

Buor II: Keskin, sert [soğuk hk.].

İçiges: Sıcak, ısı.

İtii: Sıcak, sıcaklık, hararet.

Kuuraan (kuraan): Kuraklık.

Kuyas (kuyaas): Şiddetli sıcak, hararet.

Suos: Alev, sıcaklık, hararet.

Timnıı: Soğuk, don, ayaz.

2.8.3. Yağışlar, Taşkınlar

2.8.3.1. Yağışlar

Ardax: Yağmur.

Ardaxtaax: Yağmurlu.

Samır uuta: Yağmur suyu.

Samır: Yağmur.

Samırdaax: Yağmurlu, yağmurla karışık.

Tammax: Damla.

Tüsü: Düşme, yağma [yağmur hk.].

Xaar: Kar.

2.8.3.2. Taşkınlar

Ugut: Su taşkını, sel.

Xalıybit uu: Su baskını, taşkın.

2.8.4. Rüzgâr, Yel, Yıldırım

Çağılğan: Yıldırım.

Salgın: Rüzgâr, esinti, yel.

Tıal: Rüzgâr, yel.

Tıallaax xaar: Tipi, kar fırtınası.

Tıallaax xalarık: Güçlü kasırga, şiddetli fırtına.

Timnıı tıal: Soğuk rüzgâr.

2.8.5. Buz, Don

Buus (muus): Buz.

Kıstık xaar: Bahara dek erimeyen kar, kış karı.

Tibileex xaar (tibiileex xaar): Katı kar tabakası.

Toñot xaar: Köreşe.

Tostuu: Kırılma, çatlama [buz hk.].

Ustuu: Yüzme, akıntıya kapılma [buz parçaları hk.].

2.8.6. Kırağı, Çiy, Serap

Küöx unaar: Mavimsi duman, gökçül serap.

Siik I: Islaklık, çiy.

Xasın (xahıñ): Kırağı.

2.9. Aydınlık, Gölge

Külüge suox: Gölgesiz, apaçık, açık seçik.

Külük: Gölge.

Sırdık: Aydınlık.

2.10. Ateş, Tütsü

2.10.1. Ateş

Buruo: Duman, is.

İs: İs, duman, tütsü.

Örd uota (ört uota): Eski otları temizleme ateşi.

Tuman: Duman, sis.

Uot: Ateş, kıvılcım, ışık.

2.10.2. Tütsü

Tüpte: Sinek kovucu duman, tütsü.

2.11. Yer-Yön, Çevre-Etraf

2.11.1. Ana Yönler

Arğa (arğaa): Batı [yön], arka taraf, sırt.

İlin I: Doğu [yön].

Soguru (soğuruu): Güney [yön].

Xotu: Kuzey [yön].

2.11.2. Ara Yönler

İlin soguru ikki arda (ilin soğuruu ikki arda): Güneydoğu [bk. Soguru ilin ikki arda].

Soguru arğa ikki arda (soğuruu arğaa ikki arda): Güneybatı.

Soguru ilin ikki arda (soğuruu ilin ikki arda): Güneydoğu [bk. İlin soguru ikki arda].

2.11.3. Yön Bildiren Diğer Kavramlar**2.11.3.1. Aşağı-Yukarı, Alt-Üst**

Alın: Alt, aşağı.

Allara: Alt.

Allarağı: Alttaki.

Mültü: Üstünden, aşağı.

Örö: Üst, yukarı.

Taınarı: Aşağı doğru, baş aşağı.

Ürdük: Yüksek, yükseklik, üst tabaka.

Ürdüktük: Yüksekçe.

Ürdünen: Üzerinde.

Ürüt: Üst, yüzey, yukarı, yüksek.

Üse (üöhe): Üst, yukarı [bk. Üüse].

Üüse (üöhe): Üst, yukarı [bk. Üse].

Üüsetten: Yukarıdan, tepeden.

2.11.3.2. Sağ-Sol

Uña: Sağ [yön, taraf].

Xaņas: Sol.

2.11.3.3. Dışarı-İçeri

Tas II: Dış, dış taraf.

Tasırca: Dışarı.

Tasırcatağı (tahırcataağı): Dışarıdaki.

2.11.3.4. Karşı ve İlgili Kavramlar

Tuora: Zıddı, aksi, dışarı, dikine.

Uñuorgu: Karşıdaki, ötedeki, öbürkü.

Utari: Karşı taraf, ön.

2.11.3.5. Ön-Arka, Baş-Son

Bastaan: Başta, önde, ilk olarak.

Bastıñ: Baştaki, en öndeki, öncü.

İlin II: Ön, ön taraf, önce, ön kısmı.

Kelin: Arka, sonra.

Kennitten: Arkasından, ardından, peşi sıra, ardı sıra.

Muñ II: Son derece, son sınır.

Usuk: Uç, son.

2.11.3.6. Uzak-Yakın

Atın II: Yan, yakın, civar, etraf.

Iksatıgar: Yanında, yakınında, çevresinde.

Iraaxtan: Uzaktan, geriden.

Sısıarı: Bitişik, yapışık.

Uçugas (çugas): Yakın, bitişik.

2.11.3.7. Sığ-Derin

Diriñ: Derin, derinlik.

Diriñnik: Derinlik.

Tügex: Dip, alt.

Uu anna: Su altı.

Uu diriñe: Suyun derinliği, derinlik [akarsular, göller vb. hk.].

2.11.4. Etraf-Çevre

Añı: Parça, kısım, taraf.

Örüt: Taraf, yan.

Tögürüççü: Etrafında, halka, dairevi.

Tögürümte: Etraf, çevre.

Tula: Çevre, etraf, civar, yan, kenar.

Tüörd örüt (tüört örüt): Dört bir taraf, her yan.

2.11.5. Yer-Yön, Etraf-Çevre ile İlgili Diğer Kavramlar

Bısa: Doğrudan, direkt, kestirmeden.

İsiger: İçinde, dâhilinde, ortamında.

Kemneex: Aralıklı, mesafeli, ölçülü.

Tosxol: İstikamet, yön.

2.12. Yerleşim Yerleri**2.12.1. Ülke, Yer-Yurt, Memleket**

Doydu: Memleket, ülke, bölge, diyar, yerleşim yeri.

Munñax sire: Toplantı yeri, meydan.

Oloror sir: Yurt.

Orun: Yer, mevki.

Sir: Yer, dünya, memleket, yöre, bölge, yerleşim yeri.

Törüöbüt doydı: Doğum yeri, memleket [bk. Törüöbüt sir, Törüür sir].

Törüöbüt sir: Doğum yeri, memleket [bk. Törüöbüt doydı, Törüür sir].

Törüür sir: Doğum yeri [bk. Törüöbüt sir, Törüöbüt doydı].

2.12.2. Şehir, Köy, Kasaba

Guorad (kuorat): Kent, şehir.

Nesiliex (nehiliek): Köy, en küçük yönetim birimi.

2.13. Taşımacılık, Yol, Yolculuk, Yük**2.13.1. Kara Taşımacılığı**

At sırğata (at sıarğata): Atlı kızak, at koşulan kızak.

Bürüöleex: Tenteli, örtülü, kapalı [kızak hk.].

Caam: Posta konağı, menzil.

Caam ata: Posta atı.

Kötöl: Yük hayvanı, mekkâre.

2.13.2. Akarsu Taşımacılığı

Aal: Gemi, vapur, deniz aracı.

Bolot (boluot): Sal.

Oñoço: Kayık, sandal, tekne.

Tıı: Kano, küçük kayık, hafif tekne.

Tılaax: Kanolu.

Tuos tıı: Kayın kabuğundan yapılmış kano.

2.13.3. Yol, Yolculuk

Ayan cono: Yolcular [bk. Ayan kisite, Ayannır kişi].

Ayan kisite: Yolcu [bk. Ayan cono, Ayannır kişi].

Ayan: Yol, yolculuk, sefer.

Ayannır kişi: Yolcu, gezgin [bk. Ayan cono, Ayan kisite].

İtıı: Gönderme, yollama.

Oñostuu: Hazırlanma, hazırlık, tedarik.

Satıı: Yayan, yürüyerek.

Sılcıı: Yolculuk, sefer, tur, ziyaret.

Toxtuobut sir: Mola yeri, konaklama yeri, kamp.

Tönnüü: Dönüş.

Xonor sir: Mola yeri, konak yeri, menzil.

Xonuox sir: Mola yeri, konak yeri, menzil.

2.13.4. Yük, Ağırlık

Iaraxana suox: Hafif, yeğni.

Irdıı (ındıı): Yük, eşya, ağırlık.

Irdılaax (ındılaax): Yüklü.

Irdıta suox (ındıta suox): Yüksüz.

Iyaasınnaax: Ölçülü, ağırlık sahibi.

2.14. Mimari

2.14.1. Kamu Mimarisi

Keñseleriye (kenseleeriye): Kalem, yazı işleri, ofis, kançılarya.

Osturuok: Kale.

Stuol: Büro, ofis.

Suruyar sir: Büro, ofis, yazıhane, kalem.

Tutaax sir: Devlet dairesi, devlet müessesesi.

Xayıı cie (xaayıı cie): Hapishane.

2.14.2. Konutların Bölümleri

Oñkuçax: Çukur, kuyu, özel kuyu.

Uña diekki (uña dieki): Evin sağ [güney] kısmı, [konukların ağırlandığı bölüm].

Utuyar sir: Yatak, yatılan yer.

Xospox: Yeraltı kileri, mahzen, ambar.

2.14.3. Konutlar ile İlgili

Adlandırmalar

Balağan: Geleneksel Yakut evi, alaçık.

Balağannaax: Balağanı olan, balağan sahibi.

Cie: Ev, bina, yapı, ikametgâh.

Cie oğoto: Kulübe, küçük ev.

Cie üp: Ev bark.

Cieleex toyon: Ev sahibi.

Nuçça ciete (Nuuçça ciete): Rus mimarisiyle yapılmış ev, Rus evi.

Saxa ciete: Saha evi, Saha ailesi.

2.14.4. Çadır

Balatka (balaakka): Çadır.

Moğol urasa cie: Kayın kabuğuyla örtülmüş büyük çadır.

Tuos urasa: Kenarı kayın kabuğundan yapılmış çadır.

Urasa: Yakut çadırı.

2.14.5. Yapı Bileşenleri

Aan: İlk, başlangıç, kapı [bk. An].

An (aan): Kapı [bk. Aan].

Bağana: Direk, sütun, dayanak, kolon.

Ciel: Kapı, giriş, aralık.

Cielliges: Delik, aralık, açıklık.

Erkin: Duvar.

İin: İn, çukur, kuyu.

Tünnük: Pencere.

Üsüö: Kiriş.

Üsüö mas: Kiriş, kirişlik.

Xolloğos I: Duvar, yakut balağanının [evinin] duvarı.

2.14.6. Yapı Malzemeleri

Dülüñ: Kütük, tomruk.

Saax: İnek gübresi.

Sıbaxtaax: Sıvalı, boyalı.

Üneken: Birbirine dikili birkaç post.

2.15. Ev Malzemeleri ve Araç

Gereçleri

2.15.1.1. Döşemelik Eşyalar

Oron: Yatak.

Suorğan: Yorgan.

Tellex I: Yatak, döşek.

2.15.1.2. Mutfak Eşyaları, Kap Kacak

2.15.1.2.1. Ocak

Osox: Ocak.

Saxa osoğ: Saha ocağı.

2.15.1.2.2. Pişirme Kapları

Algıy: Büyük kazan.

İsit: Kap, kap kacak, tabak.

Küös: Güveç, çömlek.

Solur (soluur): Kazan, tencere.

2.15.1.2.3. Saklama Kapları

Bağalçax: Çömlek, üzlük.

Çabıçax: Kayın kabuğundan yapılmış kap kacak.

Matarçax (mataarçax): Süt ürünü saklama kabı [konik biçimde].

Sar ıağas (saar ıağas): Kayın kabuğundan yapılmış büyük kap.

Simir (simiir): Deriden yapılmış kımız tulumu.

Siri isit: Deriden yapılmış kımız tulumu.

Tuos ıağas: Kayın kabuğundan yapılmış kova.

Tuos tumtay (tuos tımtay): Kayın kabuğundan yapılmış sepet.

Xolloğos II: Kımız tulumu, sepet.

2.15.1.2.4. Çatal-Bıçak, Kepçe

Bıxax: Bıçak.

Bilke (biilke): Çatal.

Losku: Kaşık.

Xamıyax: Kayından yapılmış kepçe.

2.15.1.2.5. Çay Takımı

Bülüçe (bülüühe): Fincan tabağı.

Çay iser sep barı egelgete (çaay iher sep barı egelgete): Çay takımı.

Çaynık (çaanık): Çaydanlık.

Kıtiya: Tahta çanak, fincan.

Samabar (salıbaar): Semaver.

2.15.1.2.6. İçecek Servisi

Ayax II: Kımız içmeye mahsus kap, kâse.

Çarkı (çaaskı): Kadeh.

Çoroon: Tahtadan yapılmış kımız kupası/kadehi.

2.15.1.2.7. Diğer Eşyaları

Mas xolbuya: Tahta sandık.

Xaa: Torba, sepet, kap, çuval.

Xabax: Kесе.

2.16. Alet Edevat

Bıa: Bağ, ip, kayış.

Bii: Bıçağın ağzı, bıçak yüzü.

Kürcecx: Kürek.

Maamıkta: Kement, uzun ip.

Sap: İp.

Sep: Alet, araç, eşya, silah.

Sıppax: Kör, küt [bıçak hk.].

Süğe: Balta.

Tayax II: Asa, baston.

Tınnını kemniir sep: Termometre, sıcaklıkölçer.

Timir bıa: Demir tel, demir bağ, zincir.

Timirdeex: Demirli.

Tirii bıa: Kayış.

Tirii xaa: Deri çuval, hurç.

Up: Sap.

Urağas: Sırık, çubuk, uzun sopa.

Xatır: Tırpan.

2.17. Bitkiler

2.17.1. Tahıl Adları

Burduk: Buğday.

2.17.2. Meyve Adları

Dölüsüön: Kuşburnu.

Kiis asılığa: Karga üzümü.

Oton: Meyve, yemiş, yaban mersini.

Sir köppöğö: Kara yosunu.

Uñuoxtaax oton: Ayı üzümü.

Uulaax: Oton çay üzümü.

Xaptağas: Frenk üzümü.

2.17.3. Ağaç Adları

Talax: Söğüt.

Tirex mas: Akkavak.

Titirik: Genç karaçam, sırık.

Xatıñ: Kayın.

Xaxıyax: Körpe kayın, yeni yetişen kayın.

2.17.4. Orman

İsirik: Sık, genç [orman, fundalık hk.].

Kıra oyur (kıra oyuur): Çalılık.

Oy: Kору.

Oyur (oyuur): Orman.

Tıa: Orman, tayga, dağ, taşra.

Tüñ oyur (tüñ oyuur): Sık orman, deli orman.

Xara tıa: Sık orman.

2.17.5. Bitkiler ile İlgili Diğer

Adlandırmalar

Burduk otun töbötö: Başak.
 Küöx ot: Yeşil ot, yeşillik, bitki.
 Mas: Ağaç, kütük, sırık, değnek, tahta, odun.
 Mastaax: Ağaçlı.
 Muçukta (mutukça): İğne yaprak, ibre.
 Mutuk: Dal, budak.
 Ot mas: Bitki, tabiat, doğa, otlar ağaçlar.
 Ot: Ot.
 Ot töbötö: Çiçek.
 Oyur mas (oyuur mas): Orman ağacı.
 Sebirdex: Yaprak.
 Sebirdexteex: Yapraklı.
 Silis: Kök.
 Tabax: Tütün.
 Tıa masa: Orman ağacı.
 Töbölöx: Tepeli, uçlu, çiçekli.
 Töñürges: Kütük, omaca.
 Tuos: Kayın kabuğu.
 Ucurxay (ucurğay): Ağaç uru, yumru.
 Uolba oto: Saparna.
 Ünnerer küüs: Yetiştirme gücü, bitelge.
 Xaptasın: Tahta, kalas.
 Xatırık: Ağaç kabuğu.

2.18. Hayvanlar

2.18.1. Evcil Hayvanlar

Inax: İnek, sığır [bk. Inax süösü, Süösü].
 Inax süösü: Sığır, sığırlar [bk. Inax, Süösü].
 It: İt, köpek.
 Oğus: Öküz.
 Süösü: Çiftlik hayvanı [sığır, at ve geyik] [bk. Inax, Inax süösü].
 Tarbiyax: Dana.

2.18.2. Yabani Hayvanlar

2.18.2.1. Kuşlara Verilen Adlar

Andı: Kılkuayruk.
 Baraax: Çulluk.
 Bayağal baraağa (bayğal baraağa): Deniz çulluğu.
 Boçuguras: Çil.
 Dikuşa: Sibirya orman tavuğu [bk. Karaakı].
 Erien ular: Alaca çalı horozu.
 İllır çıçax (ıllır çıçaax): Dağ ispinozu.

Karaakı: Sibirya orman tavuğu [bk. Dikuşa].
 Kınattaax kutuyax: Yarasa, gece kuşu.
 Kıtalık: Ak turna, Sibirya turnası.
 Kuba: Kuğu.
 Kuoğas: Karabatak.
 Kus: Ördek.
 Tıa çarıasa (tıa çarıasa): Şakrak kuşu.
 Tıraxı (tıraaxı): Sumru.
 Turağas küüges: Toygar, tarla kuş.
 Turax (turaax): Karga.
 Turuya: Turna.
 Ular: Çalı horozu.
 Xaas: Kaz.
 Xabıyaxan: Beyaz keklik, kar kekliği.
 Xara suor: Kuzgun, karakarga.
 Xopto: Martı.

2.18.2.2. Balık Adları

Andı balık: Alabalıkgillerden bir balık.
 Balık: Balık, deniz hayvanı [balina, fok hk.].
 Çaalbas: Mersin balığıgillerden bir balık.
 Çır (çırır): Som ailesinden bir balık.
 Kete: Somgillerden bir balık.
 Kit balık (kiit balık): Balina.
 Mayağas: Alabalıkgillerden bir balık.
 Muksun (muksuun): Som ailesinden bir balık.
 Nerpe (nierpe): Fok, ayı balığı.
 Omul (uomul): Alabalıkgillerden bir balık.
 Tut balık (tuut balık): Som ailesinden bir balık.
 Xarius: Gölge balığı, alabalıkgillerden bir tür.
 Xatıs: Mersin balığıgillerden bir balık.

2.18.2.3. Böcek Adları

Bırdax: Sivrisinek.
 Külemen: Yaban arısı, at sineği.
 Tigeççi (tigueççi): At sineği.

2.18.2.4. Kemirgenlere Verilen Adlar

Buobra (buobura): Kunduz.
 Kınattaax tiiñ: Kanatlı [uçan] sincap.
 Kuobax: Tavşan.
 Kutuyax: Fare, sıçan.
 Tarmağan (taarbağan): Dağ sıçanı.

Tiiñ: Sincap.

2.18.2.5. Kurt, Tilki

Börö: Kurt.

Keremes sasıl: Boz tilki, Sibiryä tilkisi.

Kırsa: Kutup tilkisi.

Kısıl sasıl: Kızıl tilki.

Sasıl: Tilki.

Xara sasıl: Kara tilki.

2.18.2.6. Ayıya Verilen Adlar

Ese I: Ayı.

Ürüñ ese: Beyaz ayı, kutup ayısı.

Xara ese: Kara ayı, boz ayı.

2.18.2.7. Geyik Adları

Biçen: Sibiryä misk geyiği.

Elik: Elik, karaca.

Kıl taba: Yabani Ren geyiği [bk. Taba,

Taba kıl, Tañara tabata].

Pısık (bıhık): Yavru geyik.

Taba II: Geyik, Ren geyiği [bk. Taba kıl, Kıl taba, Tañara tabata].

Taba kıl: Yabani Ren geyiği [bk. Taba, Kıl taba, Tañara tabata].

Tañara tabata: Yabani Ren geyiği [bk. Taba, Taba kıl, Kıl taba].

Tayax I: Sığın [bk. Ulu kıl].

Ulu kıl (uluu kıl): Sığın [bk. Tayax II].

Üsübür: Kızılgeyik.

2.18.2.8. Yaban Koyunu

Çubuku: Yaban koyunu.

2.18.2.9. Sansara Verilen Adlar

Belieleex II: Kakım [bk. Üyen].

Bıdıra (bıdıra): Su samuru.

Kiis: Samur.

Siegen: Kutup porsuğu, porsuk.

Üyen: Kakım, as [bk. Belieleex II].

2.18.2.10. Pars, Vaşak

Uordaax kıl: Pars, vahşi hayvan.

Üüs: Vaşak.

2.18.2.11. Domuz

Sibiniye kıl (sibiinne kıl): Yaban domuzu.

2.18.3. Hayvanlar ile İlgili Diğer Adlandırmalar

2.18.3.1. Hayvan Toplulukları

Kıl: Hayvan, yaban hayvanı, yırtıcı, geyik [bk. Kıl II].

Kıl II (kıl): Yabani hayvan, yırtıcı [bk. Kıl].

Kötör: Kuş.

Kötör sürer (kötör süürer): Uçan ve koşan hayvanlar, yabanî hayvanlar.

Kus xaas: Kuşlar.

Miiner taba: Binek geyik.

Tesii: Yabani, evcil olmayan.

Ünüges: Yavru, enik.

Üör: Sürü.

Xamnır xara: Kımıldayan karaltı, canlı, hayvanlar.

2.18.3.2. Hayvan Bedeni

Iaraxan atılaax kıl muosa: Mamut dişi.

İstex (iskex): Balık yumurtası, havyar.

Kuturuk: Kuyruk.

Muos: Boynuz, kemik.

Sıa: Yağ, kilo.

Tüü: Tüy.

Tüüleex: Tüylü, derili.

Xoñxoçox: Sağrı.

2.18.3.3. Hayvan Sesi

Bıçıgnayı (bıçıgnayı): Ötme.

Iylıı: Çenileme, cıyıklama.

Saňa II: Ses, avaz, ötme [kuşlar hk.].

Ürer saňa: Havlayış, ürüme.

Ürüü: Ürüme, havlama.

2.18.3.4. Hayvan Yiyeceği

It asılıga: Yal, köpek yemi.

2.18.3.5. Hayvan Barınağı

Arğax: İn, ayı ini.

Xasaa: Dam, üstü kapalı yanları açık ahır.

Xoton: Hayvan damı.

2.19. At, Atçılık

2.19.1. Atlar ile İlgili Adlandırmalar

At: At.

At kölö: Yük atı, koşum atı.

Bie: Kısarak.

Kulun: Kulun, tay.

Sılgı: At, yıldı, kısarak.

Sürük at (süürük): At yarış atı.

Xalan at: Harın, inatçı veya huysuz at.

2.19.2. Donanım Malzemeleri

At sebe: Koşum takımı.

Bürge: Eyer kaşı.

Çapıarak (çapparaax): Çaprak, şaprak, eyer örtüsü.

İñır (iñır): Eyer, semer.

Kıçım: Belleme, haşa.

Kölö: Koşum.
Sular: Yular.
Telliye: Eyerin altına serilen kalın keçe.
Üün: Gem.
Xañxa: Semer.
Xolun: Kolan, eyer kayışı.

2.19.3. At, Atçılık ile İlgili Diğer Adlandırmalar

Attaax: Atlı, at sahibi.
Miiner iser kisi: Binici, binen.
Möñük (möñüük): Şahlanmış, şahlanma.
Sıbtaxtı (sıbıdaxtı): Eyersiz.

2.20. Av, Avcı, Avcılık

2.20.1. Av

Buld (bult): Av, avcılık [bk. Bult].
Bult: Av [bk. Buld].
Bulttuur sir: Av yeri, avlak.
Buluu: İz, av.

2.20.2. Avcı

Bulçcut (bulçut): Avcı.
Mergen: İyi atıcı, nişancı.

2.20.3. Avcılık

2.20.3.1. Avcılık Ekipmanları

Batıya: Mızrak, pala.
Buorax: Barut.
Ekçirge mas: Fok avında kullanılan kalın sopa.
Esteri (esterii): Tüfek çakmağı, tetik düzeni.
İlim: Balık tutma ağı.
Kıl I: Kıl [tuzak yapmak için].
Tusax: Tuzak, ilmik.

2.21. Silahlar ile İlgili

Adlandırmalar

2.21.1. Ateşli Silahlar

Itı II: Atma, atış [tüfek, ok vb. hk.].
İtiti: Doluluk [silah hk.].
İtiileex: Dolu, doldurulmuş [silah hk.].
Saa masa: Dipçik.
Sibines (sibinies): Kurşun.
Ürer saa: Ateşli silah, tüfek.
Xatat: Tetik düzeni, çakmak [tüfek hk.].

2.21.2. Ok-Yay

Ox: Ok.
Saa: Yay, tüfek, silah.

2.22. Hastalık, Sağlık

2.22.1. Ağrı, Sızı, Hastalık

Bas ıalcara: Baş ağrısı.

Berd ıalcar (bert ıalcar): Ağır hastalık [bk. Ölor ıalcar, Ulaxan ıalcar].

Cañ: Salgın.

Eciy: Çiçek hastalığı.

İalcar: Ağrıma, hasta, hastalık, hâlsizlik.

Iarı: Ağrı, hastalık.

İminaxtaax ıalcar: Deri hastalığı, cilt hastalığı.

İs ıalcara: Karın ağrısı, iç hastalıkları.

Ölor ıalcar: Ağır hastalık [bk. Ulaxan ıalcar, Berd ıalcar].

Sötöl: Öksürük.

Tınnıy ıalcar: Soğuk alınlığı, soğuklama.

Tumu (tumu): Soğuk alınlığı, nezle.

Ulaxan ıalcar: Ağır hastalık [bk. Ölor ıalcar, Berd ıalcar].

Xaanınan ustar is ıarıtı: Dizanteri, kanlı basur.

Xarax ıarılara: Göz hastalıkları.

2.22.2. Yara Bere, İz

Baas: Yara.

Bıcıraxay erien: Çiçek bozuğu, çöpür.

2.22.3. İlaç

Em: İlaç.

2.22.4. Hastalık, Sağlık ile İlgili Diğer Adlandırmalar

Çıças nurayı (çıçaas nuurayı): Hafif uyku, uyuklama.

Menerik: Deli, çılgın, isterik.

Öyö suox: Baygın.

Sılaa: Yorgunluk, dermansızlık.

Tül: Düş.

Xaannaax: Kanlı, kana boyanmış.

2.23. Hayat, Ölüm

2.23.1. Hayat

Olox: Hayat, başlangıç, esas.

Oloxtoox: Oturan, hayat süren.

Saas II: Yaş, ömür, hayat.

Sırdık olox: Mesut hayat, aydınlık yurt.

Tınn: Nefes, can, ruh.

Tınnnaax: Canlı, diri, hayat.

Tillii: Hayat, dirim.

2.23.1.1. Hayat Tarzı

Olorbut maygıta: Yaşayış biçimi, hayat tarzı.

Oloror maygıta: Yaşayış biçimi, hayat tarzı.

Olox maygıta: Hayat tarzı, hayat öyküsü, yaşantı.

Saxa oloğ: Saha hayatı, Yakut yaşamı.

2.23.2. Ölüm

Ölör: Ölüm, ölümcül.

Ölör tın: Son nefes.

Ölör tınnaax: Fâni, ölümlü.

Ölüü: Ölüm.

2.23.2.1. Cenaze

Kömüller iin: Gömüt, mezar.

Ölbüt: Ölmüş, cansız, naaş.

2.24. Beslenme

2.24.1. Yiyecek

Aadıl: Çam lifi tozu, soymuk tozu.

Anağasın: Dövülmüş hasır otu kökü.

Bees (bes): Soymuk, yalamuk, çam lifi.

Belimien: Manti.

Butugas: Bir tür çorba.

Et II: Et, sığır eti.

Kırbas et: Parça et.

Kit balık sıata (kiit balık sıata): Balina yağı.

Kurupa (kuruppa): Yarma, bulgur.

Miniges as (minniges as): Tatlı, şeker.

Sıtıgan balık: Tunguzlara ait bir balık yemeği, kokuşuk balık, balık konservesi.

Xaan: Kan, kan sucuğu.

Xası (xaahı): Lapa, pilav.

Xatarbit nuçça burduk aha (xatarbit nuuçça burduk aha): Kıtır ekmek, etimek.

2.24.1.1. Süt, Süt Ürünleri

Arı I: Hayvansal yağ, tereyağı.

Bölönöx: Kesilmiş süt, bir tür peynir.

Küörçex: Kaymak, krema.

Siñe: Sütten yapılan bir tür içecek.

Suorat: Ekşimiş süt.

Süögey: Kaymak.

Tar: Keş.

Ürüme: Krema.

Üüt: Süt, süt ürünü.

Üüt ürde: Sütyüzü, kaymak.

Xayax: Bir çeşit Saha tereyağı.

2.24.2. İçecek

Çay (çaay): Çay.

Imdan (imdaan): Bir çeşit ayran.

Kımıs: Kımız.

2.24.2.1. Alkollü İçecekler

Arığı: İçki.

İspirt arığı (ispiir arığı): İspirto, alkol.

Uruom (oruom): Rom [alkollü içki].

2.24.3. Tat-Lezzet

Asıı: Tuz, tuzluluk.

Saxar (saaxar): Şeker.

Tuus: Tuz.

2.24.4. Öğünler

Kieseñni as: Akşam yemeği.

Öyüö: Yol azığı, kumanya.

Sarsın erde asır asılık: Kahvaltı.

Xasaas: Biriktirilmiş yiyecek, yol yiyeceği, azık.

2.24.5. Beslenme ile İlgili Diğer

Adlandırmalar

As I: Yiyecek, erzak, yemek, aş, gıda.

As üöl: Yiyecek içecek, ziyafet.

Asılık: Yemek, yem, ot, otlak.

Burduktaax: Buğdaylı.

Ubağas: Sulu, sıvı.

Utax: Susama, susuzluk.

2.25. Giyim, Giysi, Kumaş

2.25.1. Kumaş, Deri

Bansa (baansa): İpekli Çin kumaşı.

Barça: Gümüş sırmalı kumaş.

İsteex: Astarlı.

Karmasın (karmahın): Kırmızı renkli bir tür kalın kadife kumaş.

Sarıı: Güderi, post.

Solko: İpek.

Sukuna: Çuha, yün kumaş.

Tirii: Deri, post, kürk.

Torğ: Kumaş, dokuma.

Tüne: İşlenmiş sığın postu, güderi.

2.25.2. Ayakkabı

Eterbes: Deriden yapılmış ayakkabı.

Saarı: Atın sağrı derisinden yapılmış çizme.

Ulluñ: Taban, ayakkabı tabanı.

Xayısar: Kayak, kar ayakkabısı.

Xayısardaax: Kayaklı, kayak takılı.

2.25.3. Şapka, Kuşak, Kaftan,

Eldiven

Bergese: Şapka, başlık.

Biilleex: Belli, kemerli, beli büzmeli.

Buoculaax: Kenarlı [kalpak kenarı hk.].

Ketexteex: Şeritli [kalpak hk.].

Kur: Kuşak, kemer, kayış, bel.

Kusax (kuhaak): Kuşak.
 Sañıyax: Kürk atkı, kürk kaftan, süssüz kürk.
 Tuosaxtalaax: Tokalı [başlık hk.], gümüş süslü [geleneksel kadın şapkası hk.].
 Ütülük: Eldiven.
2.25.4. İp, Dügme
 İñir (iñiir): İplik.
 Kırıyır: Kesip biçme [kumaş vb. hk.].
 Siik II: Dikiş, dikiş yeri.
 Tigii: Dikiş.
 Tigiileex: Dikişli.
 Timex: Dügme.
 Xorçorxoy: Sert [ip hk.].
2.25.5. Giyim, Giysi, Elbise Çeşitleri
 Etterin ıksa keter tañas: İç çamaşırı, iç giysisi.
 İrbaxı (ırbaaxı): Gömlek, içlik.
 İçiges tañas: Palto, manto, kışlık elbise.
 Ketinçi (ketiince): Çorap.
 Kiergener tañas: Süslü elbise, tuvalet, bayramlık.
 Kiergenii tañas: Süslü elbise, bayramlık.
 Sıalayalaax (sıalıyalaax): Kispet, güreşçi pantolonu [bk. Sıalıyalaax].
 Sıalıyalaax: Kısa pantolon, kispet [bk. Sıalayalaax].
 Son: Üst elbise, kürk, yarım kürk, palto, pardösü.
 Tañas: Elbise, giysi, üst, üst kürkü.
 Tañnar tañas: Giyim kuşam, üst baş.
 Ullarısık (ularıhık): Değişik, yedek, takım.
 Ürüt son: Palto, manto, üst elbisesi, kürk.
 Ürüt tañas: Palto, manto, üst elbise, kürk.
 Xaltañ tañas: Deri elbise, günlük giysi.
2.25.6. Giyim, Giysi, Kumaş ile İlgili Diğer Adlandırmalar
 Kıtılaax: Kenarlı, şeritli.
 Kömüsteex: Gümüş işlemeli.
 Sabıı: Örtü.
 Sabılaax: Kapalı, örtülü.
 Tarax (taraax): Tarak.
2.26. Süs, Süsleme, Süslenme
 Bilisex: Yüzük.

Bögöx: Bilezik.
 İtarğa: Küpe.
 İlin kebiser: Boyundan kemere uzanan kadın ziyneti [bk. Kelin kebiser].
 Kelin kebiser: Boyundan sırta uzanan kadın ziyneti [bk. İlin kebiser].
 Kılıcı: Gerdanlık, halka.
 Kiergenii: Ziynet, mücevher, süs.
 Kündüü taas: Değerli taş, mücevher.
 Simex: Süs, ziynet, mücevher.
 Simexteex: Süslü, ziynetli.
2.27. Birey, Grup, Arkadaşlık, Komşuluk
 Arığılaax: İçkili, içkisi olan.
 Baar con: Hazırın.
 Bağaraççı (bağaraaççı): İsteyen.
 Biis uusa: Soy sop, kuşak [bk. Bis uusa].
 Bilser: Tanış, bildik, dost, ahbap.
 Doğor: Ortak, arkadaş, adam.
 İalcıt: Konuk.
 Köşöççü (köhööççü): Göçer, göçebe.
 Omuk: Millet, oymak, kabile.
 Omuk tıllaax kisi: Yabancı, el âlem.
 Soğotoxtu (soğotoxtuu): Yalnız, tek başına.
 Tastiñ: Yabancı, garip, uzak.
 Uus II: Tür, aile, soy, oymak.
 Xabıgas: Usta yakalayıcı, iyi tutucu.
 Xamnaççı uol: Hizmetçi çocuk.
2.28. Yönetim, Toplum
 Bis uusa (biis uuha): Halk, toplum [bk. Biis uusa].
 Con: Halk, topluluk, kalabalık, akraba, ahali.
 Munñax: Toplantı, panayır, köy toplantısı.
 Salayan tutaççı (salayan tutaaççı): Hükümdar, efendi, rab.
 Salayır: İdare.
 Xammısıya (xamıhıya): Komisyon, kurul, heyet.
2.29. İletişim, Etkileşim, Davranış
 Alğas sanaa: Yanlış kanı, ön yargı, peşin hüküm.
 Alğas: Yanlış, hata, cürüm.
 Alğasa suox: Hatasız, doğru, tam isabet.
 Araabı: Müdahale, ahengini bozma, sataşma.

Battı: Takip, baskı, incitme.
 Bırası (bırası): Elveda.
 Bilsii: Tanışma.
 Dorğoon: Ses, yankı, aksiseda.
 Dorğoonnoox külüü: Kahkaha.
 Iğır (ıñır): Çağırma, çağrı, davet.
 Kepsetii: Konuşma.
 Keries tıl: Vasiyet, son söz.
 Kömö: Yardım, destek, muavenet.
 Oxsuu: Vurma, çarpma, darbe.
 Sımya tıl: Yalan, asılsız söz.
 Sıtı tıl: Nükteli söz, esprili söz.
 Sitim: Aracılık, vasıta.
 Surax: Haber, rivayet, duyuru.
 Sübe: Öğüt, nasihat, müşavere.
 Sütüü: Yitme, kaybolma.
 Tıas: Ses, yankı.
 Tıl: Söz, kelime, düşünce, ifade, konuşma, haber.
 Uskax: Söylenti, şayia, tevatür.
 Xatan: Sert, tok [ses veya konuşma hk.].
 Xoluosun (xoloohun): İmtihan, sınama.

2.30. Ticaret

2.30.1. Para

Altan xarçı: Bakır para.
 Mösök (möhöök): 100 ruble [bk. Muñ I].
 Muñ I: 100 ruble [bk. Mösök].
 Süüs II: Ruble.

Ulaşan xarçı: Büyük para, çok para.

Üp: Para, kıymetli eşya, servet.

Xamnas: Ücret, para, kazanç.

Xarçı: Para, ruble, kuruş.

2.30.2. Parasal İşler

Atı aaxsıtı: Satış bedeli, kıymet.

Atı: Fiyat, değer, mal, tüccar malı.

Ayannır tuttu: Yol parası, yol harçlığı.

Çepçeki atınan: Ölü fiyatına, yok pahasına.

Elbex atılaax: Çok kıymetli, değerli.

Iaraxan atı: Yüksek fiyat.

Iaraxan atılaax: Yüksek fiyatlı, pahalı.

Iaraxan: Pahalı.

Iaraxannık: Pahalıca, pahalı gibi.

Manña: Maddi menfaat, kazanç, ücret, gelir.

Mektie: Teminat, güvence.

Mektiesit: Kefil, kefillik.

Tolobur (tölöbür): Bedel, fidye, ödeme [bk. Tölöbür].

Tölöbür: Ödeme, karşılık [bk. Tolobur].

Tölöbüre suox: Karşılıksız, ücretsiz, bedava.

2.30.3. Gelir-Gider, Kar-Zarar,

Alacak-Verecek

İes: Ödünç, borç.

Tusa: Fayda, kazanç.

Tusa suox: Faydasız, kazançsız, nafile, boş.

Xoromcu (xoromnu): Masraf, zarar.

2.30.4. Vergi

Iraaxtağı suola (iraaxtağı suola): Çar vergisi [yılda bir kez parayla toplanan vergi].

Ölbüge: Kürk vergisi, haraç.

2.30.5. Ticari Yerler

Carbañ (caarbañ): Panayır alanı, halk pazarı.

Tuus busarar sir: Tuz ocağı.

2.31. İş, Görev, Meslekler

2.31.1. İş, Görev

İde: Uğraşı, meşgale, meslek.

Kıra suol: Günlük uğraşı, rutin.

Küüs üle: Ağır iş.

Sololoox: Serbest, istirahatli.

Tus: Münasebet, bağ, iş, görev.

Ulaşan suol: Önemli iş.

Üle: İş, çalışma, vazife.

2.31.2. Meslekler

2.31.2.1. Kamu Görevlileri

Bayağal toyono (bayağal toyono): Deniz subayı, bahriyeli.

Boyobodo toyon (boyobuoda toyon):

Vali [bk. Ulaşan toyon].

Golobo (kuluba): Başkan, reis.

Gubarnatar (gubarnaatar): Vali.

Isprabnik (ıspıraanık): Polis şefi, emniyet amiri.

Sallat (sallaat): Asker.

Starsına (starsına): Başkan, şef.

Stuol toyono: Büro şefi.

Sud toyono (suut toyono): Mahkeme başkanı, hâkim.

Suluspa (suluuspa): Devlet görevi, memuriyet, vazife.

Ulasan sololoox bayağal toyono (ulasan sololoox bayğal toyono): Deniz üst subayı.

Ulasan sololoox toyon: Yüksek bürokrat, ileri gelen idareci, âyan, eşraf. Ulasan toyon: Vali [bk. Boyobodo toyon].

Xasak (xahaak): Rus kazağı, koruma.

2.31.2.2. Zanaatkârlık ile İlgili Meslekler

Altan uusa: Bakırcı.

Bileççi kisi (bileeççi kihi): Uzman, erbab, ehil.

Kömüs uusa: Gümüşçü, kuyumcu.

Mas uusa: Dülger.

Timir uusa: Demirci.

Tuttaççı (tutaacçı): Yapıcı, inşaatçı.

Uus I: Uz, usta, zanaatçı.

Uus kisi: Usta, zanaatçı.

Uustuk: Usta, ustalık.

2.31.2.3. Tarım ile İlgili Meslekler

Basannay (baahınay): Köylü, çiftçi.

Sir toyono: Toprak sahibi.

2.31.2.4. Güvenlik ile İlgili Meslekler

Ketebil: Bekçi, muhafız, gözcü.

2.31.2.5. Ticaret ile İlgili Meslekler

Atıısı: Satıcı, tüccar.

Kötöllöox: Yük hayvanı sahibi, kervancı.

2.31.2.6. Yönetim ile İlgili Meslekler

Bas bileççi (bas bileeççi): Âmir.

Salayaççı (salayaaççı): Yönetici, idareci.

Toyon: Efendi, asilzade, başkan.

2.31.2.7. Tıp ile İlgili Meslekler

Emtieççi (emteeççi): Doktor, hekim.

2.31.2.8. Yolculuk ile İlgili Meslekler

Sircit: Rehber, kılavuz.

Tabalaax: Geyik binicisi, geyik sahibi.

Tılbaas: Çevirmen, dilmaç.

2.31.2.9. Büyü ile İlgili Meslekler

Aptaax: Büyücü.

2.31.2.10. Hizmet ile İlgili Meslekler

Xamnaççı: Hizmetçi, işçi.

2.32. Zenginlik-Bolluk, Yoksulluk, Açlık, Kıtlık, Dilencilik

2.32.1. Zenginlik-Bolluk

Baay II: Varsıl, servet, bolluk.

Bay (baay): Zengin, gani, bay [bk. Baay].

Orto baay: Orta hâlli, ne varsıl ne yoksul.

2.32.2. Yoksulluk

Cadañı (cadañı): Yoksul, kıt, yetersiz.

Kemey: Yoksunluk, noksanlık.

Kieñ uygul: Bolluk, refah, baysallık.

2.32.3. Açlık-Kıtlık

Aas: Aç, açlık.

Aas kün: Kıtlık, açlık.

Aas tiybet tutuu (as tiybet tutuu):

Açlık, kıtlık.

Aççık: Aç, açlık.

2.32.4. Dilencilik

İalı keriyeççi (ıalı keriyeççi): Dilenci.

Kömötö suox: Yardıma muhtaç.

2.33. Unvan Niteleyicileri, Unvanlar, Rütbeler

Aat: Ad, nam, unvan, şöhret.

Aattaax: Adlı, ünlü, önemli, çok, fevkalade.

Ataman (atamaan): Çete reisi, eşkıya başı.

Barnak (baranaak): Haydut, harami, kalebent.

Iraaxtağı (iraaxtaağı): Çar, imparator, çarlık [bk. Kün iraaxtağı, Nuçça iraaxtağıta].

Kines (kinees): Bey, boy beyi, prens.

Kün iraaxtağı (kün iraaxtaağı): Yüce çar, güneş çar [bk. Iraaxtağı, Nuçça iraaxtağıta].

Kündüü (kündü): Kıymetli, nadide, hoş.

Maanılaax: Saygın, şerefli, muhterem.

Nuçça iraaxtağıta (Nuuçça iraaxtaağıta):

Rus çarı, [bk. Iraaxtağı, Kün iraaxtağı].

Ütüöleex toyon: Sayın, saygıdeğer, muhterem.

Xosun er (xohuun er): Cengâver, bahadır, alp.

2.34. Yasa, Töre, Kural

Iyax (ıyaax): Kural, talimat, yönerge, buyruk.

Üöremmit maygı: Âdet, alışkanlık.

Xuolu (kuolu): Kural, âdet, örf, alışkanlık, ilke, emir, talimat, usul, kanun.

Xuolu maygı (kuolu maygı): Âdet, töre, yöntem.

Xuolulaax (kuolulaax): Âdet edinmiş.

Xuoluta suox (kuoluta suox): Usulsüz, kuralsız, kanunsuz, gayrinizami.

2.35. Yargı**2.35.1. Dava, İddia**

Üñsüü: Şikâyet, dava, dava etme.

2.35.2. Tanık

Keresit: Tanık, tanıklık.

2.35.3. Mağdur

Bılcappıt kisi: Mağdur, haksızlığa uğramış.

2.35.4. Suç, Suçlu

Atağastaabıt kisi: Kusurlu, kabahatli, suçlu.

Buruy: Suç, kabahat.

Buruydaax: Suçlu, kabahatli.

Kirdeex suollaax: Ahlsız, kötü yollu.

Kusağan suol: Kötü iş, fenalık, ayıp, kusur.

Xara suollaax: Suçlu, kabahatli, ayıplı, lekeli.

2.35.5. Kanun Kaçağı

Kürüöyex: Kaçak, hapishane kaçkını, firari.

2.35.6. Hırsız, Hırsızlık

Talabır: Hırsızlık malı, çalıntı.

Uoruu: Hırsızlık.

Uoruyax: Hırsız.

2.35.7. Ceza, Cezalandırma

Tasır: Kamçıyla, sopayla yahut çubukla dövme.

Xosuu: Ayıplama, kınama.

2.35.8. Hapis, Gözetim

Tutuur: Hapis, esaret.

2.36. Dil, Edebiyat, Kültür**2.36.1. Dil**

Eter tıl: Söz.

Kepseter tıla: Konuşma dili.

Nuçça tıla (Nuuçça tıla): Rusça, Rus dili.

Nuççalı (Nuuççalı): Rusça, Rus usulü, Rus gibi.

Omuk tıla: Yabancı dil.

Ölbüt tıl: Ölü dil, lisanımetruk.

Saxa tıla: Saha dili, Sahaca, Yakutça.

Tıllaax: Lisanlı.

Törüöbüt tıl: Ana dili.

2.36.2. Edebi Türler

Axtı: Hatıra, anı.

Axtı suruk: Anı, anı yazısı.

Con bıırgıta: Efsane.

Kepsii: Anlatı, hikâye.

Oloñxo: Destan.

Ös xosoono: Atasözü.

Surax tıl: Efsane.

Taabrıñ (taabırın): Bilmece.

Taxsar suruk: İstifaneme, istifa dilekçesi.

Uskax tıl: Söylence, efsane.

2.36.3. Yazı

Aybit II: Eser, kitap, çalışma.

Gumağı (kumaağı): Kâğıt.

Kinige: Kitap.

Suruk: Yazı, abece, okuma yazma, mektup.

Suruksut: Yazıcı, yazman.

2.36.4. Kültür

Üörex: Öğretim, okul, okuma yazma, abece kitabı.

Üörexteex: Öğrenimli, tahsilli, okumuş.

2.37. Müzik, Oyun, Eğlence**2.37.1. Müzik**

İrıa: Ir, yır, şarkı, türkü, halk müziği.

Oynuur sep: Müzik aleti, çalgı, enstrüman.

2.37.2. Oyun, Eğlence

Aydaan: Şamata.

Bötük ölörsüüte (bötüük ölörsüüte):

Horoz dövüşü.

Kör: Eğlence, şenlik.

Külüüleex: Gülünç, neşeli.

Oynuu (oonnuu): Oyun, eğlence.

Oyuu: Sıçrama, atlama.

Tustaççı (tustaaççı): Güreşçi.

Tustuu: Mücadele, güreş.

Üñküü: Dans, oyun.

2.38. Din, İnanç, İnanış

2.38.1. Hristiyanlık ile İlgili**Adlandırmalar****2.38.1.1. Tanrı ve Tanrının****Sıfatları**

Ayar küüs: Yaratıcılık, yaratma yeteneği.

Aybit I: Yaratıcı, yaratan.

Ayı I: Tanrı, varlık, yaratılış.

Ayı Tañara: Tanrı.

Tañara I: Tanrı.

2.38.1.2. Din Adamları ve Din Ehli

Ağabıt: Papaz, Hristiyan din adamı.

Döçök (löçüök): Diyakoz, rahip yardımcısı.

Tañarasıt: Sofu, tanrıdan korkan, takvalı.

2.38.1.3. İbadetler ve İbadet Yerleri

Kuuranax kün (kuraanax kün): Oruç.

Tañara ciete: Kilise.

2.38.1.4. Dini Kurallar

Ayı II: Günah, kusur, kabahat, ceza.

Ayıta suox: Günahsız, masum, salih.

Süreğe suox: Vaftizsiz, vaftiz edilmemiş.

Sürexteex: Vaftizli, vaftiz edilmiş.

2.38.1.5. Kutsal Kitaplar, Günler ve Yerler

Ayı doydu: Kutsal dünya.

Cıl Ulaşan Tañarata: Paskalya.

Ketixisis (ketixiisis): Kateşizm [Hristiyanlıkta inanç ve ibadet kitabı].

Ool doydu: Öteki dünya, öbür âlem.

Sırdık sir: Mukaddes yer.

Tañara asa: Tanrı yemeği, Rabbin sofrası, ekmek-şarap ayini, komünyon.

Tañara II: Kutsal gün, bayram.

Tañara Suruga: Kutsal Kitap, İncil.

2.38.2. Kamlık İnancı ve Saha Panteonu**2.38.2.1. Kamlık İnancı ile İlgili Adlandırmalar****2.38.2.1.1. İnanç Önderleri**

Alğaaççı: Duacı, takdis eden [bk. Alğısıt].

Alğısıt (alğıhıt): Duacı, takdis eden [bk. Alğaaççı].

Oyun (oyuun): Kam, şaman.

2.38.2.1.2. Kamlık İnancı ile İlgili Pratikler

Alğı alğı (alğı alğı): Takdis ede ede.

Alğı (alğı): Kutsama.

Alğıs (alğıs): Alkış, dua, takdis, lütuf.

Belex: Hediye, kurban [kansız kurban].

Isıax: Isıah, Saçı Bayramı.

Kerex: Kurban.

2.38.2.1.3. Kutsal Nesneler ve Dünyalar

Serge I: Kutsal at direği.

Ürdük doydu: Yüce dünya.

2.38.2.1.4. Kamlık İnancı ile İlgili Diğer Adlandırmalar

Col sorgu: Hayır, uğur, bolluk bereket, kut.

Elbeteççi (elbeteççi): Bereketlendirici, artırıcı.

İteğel: İnanç, itimat, güven.

Keskil oñoruuta: Kader, alın yazısı, kötü talih.

Oñoruu: Yapma, yaratma, yardım, kader, felek.

Oñoruulaax: Yaratılışlı.

Tölkö: Yazgı, alamet, işaret.

2.38.2.2. Saha Panteonu**2.38.2.2.1. Tanrılar**

Aar ayı toyon: Aar Ayı Toyon [Saha panteonunun kudretli tanrısı].

Ürdük ayı: Yüce Yaratıcı [Aar Ayı Toyon].

2.38.2.2.2. Ruhlar

Abaası: Kötü ruh [şer ruhlara verilen genel ad].

İççi: Sahip, efendi [Saha panteonunun bir ögesi].

Sir doydu iççite (sir doydu iççite): Sir Doydu İççisi [doğayı ve canlıları gözetan ruh].

Tıın iççite: Ruh, can.

Xara xargıs (xara xargıs): Xara Xargıs [şerir ruh].

2.39. Kavramlar**2.39.1. Değer Yargıları**

Aralcığas: Değişiklik, fark, ayırım.

Bısıı: Görünüş, boy bos, durum, şekil, tarz.

Bısıy: Çabukluk, sürat.
 Col: Baht, mutluluk, esenlik, hayır, başarı, kut.
 Çemçeki (çepçeki): Çeviklik.
 Deñ: Yanlışlık, kaza, hata, istemeden.
 Endel: Tehlike.
 Ereye suox: Kolay, kolayca, rahatlıkla.
 Iksa: Sıkı, sınıksıkı, bitişik, yakın, dost, akraba.
 Imsı maygıta suox (ımsı maygıta suox): Doygun.
 Iraas sanaa: Samimiyet, içtenlik.
 Iraas sürex: Temiz yüreklilik, içtenlik.
 Itık: Saygı, takdir, hürmet, ilgi.
 Kier: Temizleme, savma, defetme, reddetme.
 Kilbien: Parıltı, ışıltı.
 Kilbienneex suos: Şaşaa, görkem.
 Kusağan: Kötü, kötülük, fena, zayıf, olumsuz.
 Maygı: Vasıf, karakter, huy, tarz, üslup.
 Meyi (meyii): Kafa, anlayış.
 Ötüö (ütüö): Güzellik [bk. Ütüö].
 Öy: Akıl, hafıza, idrak, zekâ.
 Saat: Utanç, ayıp.
 Satabıl: Yetenek, imkân, araç, kurnazlık, oyun.
 Senie: Kuvvet, dayanıklılık.
 Sımnağas maygı: Uysallık.
 Sımnağas sanaa: Yumuşak başlılık.
 Sımsağay: Beceriklilik, beceri, esneklik, çeviklik.
 Taptı: Sevgi, sevmek.
 Tietel: Hızlı, çabukluk, acele, telaş.
 Törüt: Esas, temel, köken, başlangıç.
 Tutaax törüt: Esas, temel, taban.
 Tüökey: Kurnazlık, aldatma, hile.
 Türgen: Hız.
 Tüs aat: İtibar, saygınlık, şeref.
 Üçügey ağaydık: Oldukça iyi, çok iyi.
 Üçügey: İyi, güzel.
 Üçügeye suox: Kötü, olumsuz.
 Ütüö eye: Huzur.
 Ütüö: İyi, iyilik, hayırlı, mükemmel, merhametli, iyi kalpli [bk. Ötüö].
 Ütüö maygı: Güzel ahlak, dostluk, içtenlik.
 Ütüö oñoru: İyilik, ihsan, lütuf, yardım.

Ütüö suol: Hayır, iyilik, iyilikseverlik.
 Xara sanaa: Kötü düşünce, karanlık fikir.
 Xayağal (xayğal): Övme, övgü, meth, takdir.
 Xayağal tıl (xayğal tıl): Övgü, iltifat, iyi şöhret.
 Xayağallaax (xayğallaax): Övgüye layık olma.
 Xayağı (xaygı): Övme, sitayiş.
2.39.2. Duygu, Ruhsal Durum
 Alcarxay: Felaket, acı, yıkım, bedbahtlık.
 Aaxsı (axsı): Sayma, hesaba katma.
 Asını: Acıma, merhamet, üzüntü.
 Baar: Var, mevcut.
 Bağa: İstek, arzu, heves, amaç, gaye.
 Çüñkük: Tasa, kaygı.
 Erey: Eziyet, zahmet, sıkıntı, zorluk, emek, çaba.
 Eye: Sükûnet, iyi münasebet.
 Itı I: Ağlama, üzülmek.
 Kıarağas öttö: Darlık, geçim sıkıntısı.
 Kısılğa: İhtiyaç, zaruret, mecburiyet, kaygı, mahrumiyet, zorluk.
 Köñül: İrade, izin, istek, hür, serbest, özgürlük.
 Kusağan maygı: Kötü huy.
 Kuttal: Korku, dehşet.
 Külüm: Gülümseme, tebessüm.
 Künü: Gün, kıskançlık, çekememezlik.
 Maxtanı: Teşekkür, şükran, gönül borcu.
 Mökküön (mökküör): Uyuşmazlık, anlaşmazlık.
 Ösüömcü: Öç, intikam, kisas, kin.
 Sanaa: Düşünce, akıl, anlayış, niyet, amaç, tavır, arzu, gam, keder, yas.
 Sanarğı (sanaarğı): Üzülmek, tasalanma, yas.
 Sırdık kün: Ak gün, iyi gün.
 Sıtı sanaa: Feraset, keskin zekâ.
 Sor: Felaket, gam, keder, kötü talih, çile, bela.
 Söğü: Hayret, şaşma, sürpriz.
 Suox: Yok, hayır, eksik, olmama, bulunmama.

Tımnı sürex: Taş kalplilik, duygusuzluk.
 Törübüt maygı: Yaratılış, karakter, seciye
 Tutuluk: Engel, güçlük.
 Ulaxan erey: Büyük çaba, olağanüstü gayret, güçlük.
 Ulaxan kuttal: Panik, büyük korku.
 Uor: Şiddet.
 Uordaax xaan: Öfke, hırçınlık [bk. Uordaax xara xaan].
 Uordaax xara xaan: Öfke [bk. Uordaax xaan].
 Üörüü: Sevinç, neşe, mutluluk, övünç, teselli.
 Ütüö üörüü: Neşe, coşku.
 Xaraña kün: Kara gün, sıkıntılı zaman.

2.40. Matematik ile İlgili Adlandırmalar

2.40.1. Asıl Sayı Adları
 Ağıs: Sekiz [8].
 Ağıs uon: Seksen [80].
 Alta: Altı [6].
 Alta uon: Altmış [60].
 Bies: Beş [5].
 Bies süüs: Beş yüz [500].
 Bies uon: Elli [50].
 Biir: Bir [1], aynı.
 İkki I: İki [2].
 İkki süüs: İki yüz [200].
 İkki süüs otut: İki yüz otuz [230].
 Otut: Otuz [30].
 Sette uon: Yetmiş [70].
 Sette: Yedi [7].
 Sürbe: Yirmi [20].
 Süüs I: Yüz [100].
 Süüs tısınça: Yüz bin [100.000].
 Tısınça: Bin [1000].
 Toğus: Dokuz [9].
 Toğus uon: Doksan [90].
 Tüörd (tüört): Dört [4].
 Tüörd uon (tüört uon): Kırk [40].
 Uon: On [10].
 Üs tısınça: Üç bin [3000].
 Üs: Üç [3].

2.40.2. Onluklar Arası Sayılar
 Tüörd uon toğus (tüört uon toğus): Kırk dokuz [49].

2.40.3. Yaklaşıklık-Belirsizlik Sayı Adları

Alta uonça: Altmış kadar.
 Bies uonça: Elli kadar.
 Otuçça: Otuz kadar, hemen hemen otuz.
 Otuçça tısınça: Otuz bin kadar.
 Sürbeççe: Yirmi kadar, aşağı yukarı yirmi.
 Tüörd uonça (tüört uonça): Kırk kadar.
 Uonça: On kadar, aşağı yukarı on.

2.40.4. Sıra Sayı Adları

Besis: Beşinci.
 İkkis: İkinci, diğer, ötekisi, bir başka.
 İkkis üsüs: İkinci üçüncü.
 İkkisin: İkinci kez, sâniyen.
 Sette uon ikkis: Yetmiş ikinci.
 Settis: Yedinci.
 Tördüs: Dördüncü.
 Uon orduga altıs: On altıncı.
 Üsüs tördüs: Üçüncü dördüncü.
 Üsüs: Üçüncü.

2.40.5. Topluluk Sayı Adları

İkkiennlerin: İkisini de, ikisini birden.
 Üsüön: Üçü birden.

2.40.6. Üleştirme Sayı Adları

Ağıs uonnuu: Seksener, seksenerli.
 Ağıstı toğustu (ağıstı toğustuu): Sekizer dokuzar.
 Ağıstı: Sekizli, sekizer.
 Altalı: Altılı, altışar.
 Bies uon biestii: Elli beşer, elli beşerli.
 Biestii: Beşerli, beşer.
 Biestii süüs: Beş yüzer.
 Biirdii: Birer.
 Biirdii ikkilii: Birer ikişer.
 İkkilii: İkili, çift, ikişer.
 İkkilii süüs: İki yüzer.
 İkkilii üstüü: İkişer üçer.
 Sürbelii: Yirmişer.
 Toğustuu: Dokuzlu, dokuzar.
 Uon orduga biestii altalı: On beşer on altışar, on beşerli on altışarlı.
 Uon orduga settelii: On yedişer, on yedili.
 Uonçalı: Onarlı, onar.
 Uonnuu: Onar.
 Üstüü tüörttüü: Üçer dörder, üçlü dörtlü.
 Üstüü: Üçlü, üçer.

2.40.7. Artırmalı Sistem Sayı Adları

Otut orduga sette: Otuz yedi [37].

Uon orduga alta: On altı [16].

Uon orduga bies: On beş [15].

Uon orduga ikki: On iki [12].

Uon orduga sette: On yedi [17].

Uon orduga tüörd (uon orduga tüört): On dört [14].

Uon orduga üs: On üç [13].

3. DİL BİLGİSİ ÖGELERİ**3.1. Niteleme Adları****3.1.1. Fiziksel-Bedensel Özellikleri****İçeren Niteleme Adları**

Alçaççı: Ayrık [delta şeklinde açık olma].

Allax (allaax): Yüğrük, kıvrak, canlı.

Asağas: Açık, açıklık.

Atax sığınax: Yalın ayak, çıplak ayakla.

Ayılğı: Görünüş, özellik.

Ayılğılaax: Renkli, görünürlü, rengârenk.

Belie: İşaret, emare, meşhur, kayda değer.

Belieleex I: İzli, işaretli, damgalı.

Berkke (berke): Pek, çok, gayet, fevkalade.

Beyeleex: Vücutlu, yapılı, vasıflı, özellikli.

Beyete suon: Şişman, kalın, tıknaz.

Bıçikan (bıçıkaan): Küçük, ufak, minicik.

Ceñkir: Saydam, şeffaf.

Cüsün: Görünüş, şekil [bk. Düşün].

Cüsünneex: Dış görünürlü, şekilli, türlü [bk. Düşünneex].

Çaraastık: İnce, incecik [bk. Çarastık].

Çaras (çaraas): İnce.

Çarastık (çaraastık): İnce, incecik [bk. Çaraastık].

Çıçırbas: Dar.

Çinçite suon (çinçite suon): Yüzeysel, alelusul, gelişigüzel.

Dağdaççı (dagdayaaççı): Kabarıcasına.

Düşün (cühün): Renk, yüz, çehre [bk. Cüsün].

Düşünneex (cühünneex): Renkli, şekilli, rengârenk [bk. Cüsünneex].

Egelge: Çeşit, tür, çeşitlilik.

Egin (eñin): Muhtelif, çeşitli, türlü [bk. İgin].

Elier (ölüör): Sağlıklı, sağlam.

Emeex (emex): Çürük, zayıf.

Emis: Semiz.

Erien: Rengârenk, alaca bulaca.

Etteex: Vücutlu.

Iraas: Temiz, kusursuz, düz.

İççitex: Boş, ıssız, تنها, terkedilmiş.

İgin: Çeşitli, türlü [bk. Egin].

İreenneex (iireenneex): Karmakarışık, düzensiz.

İrbet: Erimez.

Kımıstaax: Kıymız dolu.

Kiep: Şekil, görünüş, boyut, mesafe, saha, hacim.

Kiepteex: Hacimli, görünürlü, boyutlu.

Kilberkey: Parlak, ışıldayan.

Kileñ: Dümdüz [buz hk.].

Kire suon: Temiz, duru, berrak.

Könö: Düz [saç hk.].

Körüner taas kurduk: Ayna gibi.

Kurdattı köstör (kurdattı köstör): Şeffaf.

Kuuranax (kuraanax): Kuru, boş, tamtakır.

Mayğılaax: Vasıflı, karakterli, görünürlü.

Nılçeğey (ñiçeğey): Yaş, ıslak, kurumamış.

Ölör iseççi (ölör iheeççi): İçki düşkün, ayyaş.

Sığınax: Çıplak.

Sıtarı: Yatık, eğik.

Siniges (sinñiges): İnce.

Suoççığınax (suos-sığınax):

Çırılçıplak.

Suon: Kalın, etli, şişman.

Tıal kurduk: Rüzgâr gibi, çok hızlı.

Timirge xoloburdaax: Demir gibi, çok sağlam.

Tomtoççu: Yüksekçe, kabarıkça.

Tomuruon (tomoroon): İri, tıknaz, gürbüz.

Tot: Tok, tokluk, bolluk, gönenç, refah.

Totuulaax: Doyurucu, tatminkâr.

Tögürük: Yuvarlak.

Tüñ: Kalın, koyu.

Uottaax: Parlak, ateş gibi.
 Xalıñnık: Kalınca, yüksekçe.
 Xamnanı: Canlılık, çeviklik.
 Xaptağay: Düz, engebesiz.
 Xaptağaydıñı: Bir parça düz, yassıca [yüz hk.].
 Xastı: Hepsı, toptan, büsbütün.
 Xatı (xatı): Çentik, kertik.
3.1.2. Değer Yargılarını İçeren Niteleme Adları
 Alcarxaydaax: Uğursuz, belalı.
 Aralcıgasa suox: Farksız, ayrımsız.
 Arıççı (arıçça): Zar zor, çetin, güçlülük, daha.
 Asılıktaax II (ahınıktaax): Yardıma muhtaç, biçare, maalesef.
 Atın I: Diğer, başka, değişik, fark, yabancı.
 Atına suox: Farksız, ayrımsız.
 Ayağımsax: Obur, yemeğe aşırı düşkün.
 Bağalaax: İstekli, hevesli, düşkün, müptela.
 Bala: Körü körüne, paldır küldür.
 Barbax: Önemsiz, şöyle böyle, sıradan.
 Barbaxçı: Kıymetsiz.
 Belietiñ (belietik): İlginç, enteresan.
 Boğdoçon (bogdoçoon): Acar, gözüpek, cesur.
 Bosxo: Serbest, boş, yüksüz, karşılıksız.
 Böğö: Berk, sağlam, dayanıklı, güçlü.
 Büteççi: Sımsıkı.
 Ciemsex: Evcimen.
 Cikti: Fevkalade, olağanüstü, güzel, harika.
 Coğurdaax (coğurdaax): İstidatlı, yetenekli, mahir.
 Colloox: Talihli, esen, mutlu, ak yazılı.
 Çepçeki: Kolay, hafif, basit.
 Çepçeki sanaalaax: Uçarı, hafifmeşrep.
 Döböñ: Kolay, hızlı, sıkıntısız.
 Ebiite suox: Abartısız, mübalağasız.
 Endelleex: Tehlikeli, korkulu.
 Ereydeex: Eziyetli, zahmetli, yorucu.
 Ereydeneççi (ereydeneeççi): Zahmet çeken, gayretkeş.
 Eyeğes: Nazik, munis, kibar.
 İñirikaax: Vahşi görünüşlü, acayip.
 İtkitaaxçı: Saygı duyan.

İtkıtır: Aziz, ulu, saygın.
 İñseleex: Obur, açgözlü.
 İteğelleex: Sağlam, muteber.
 İteğeyieğes suox: İnanılmaz, olağanüstü.
 Kırıktaax: Vahşi.
 Kısılğalaax: Gerekli, zaruri.
 Kilbeğir kirdikteex (kilbegir kırıktaax): Dosdoğru, samimi.
 Kircik (kırık): Gerçek, doğru, hakikat [bk. Kirdik].
 Kirdik (kırık): Gerçek, samimi, içten [bk. Kircik].
 Köñülleex: Hür, serbest.
 Körsüö sanaalaax: Öngörülü.
 Körsüö: Zekâ, feraset, akıllı.
 Kubulğattaax: Kurnaz, ikiyüzlü, dolandırıcı.
 Kusağan sanaalaax: Kötü niyetli, fena, kötü.
 Kusağannık: Kötü, yetersiz.
 Küçümeğey: Zahmet, güç, güçlük, çetin, ağır.
 Küüs: Güç, kuvvet, takat, tazyik, zor, şiddet.
 Küüsteex: Güçlü, etkili.
 Möltöx: İradesiz, beceriksiz, zayıf.
 Muñnaax: Bedbaht, talihsiz.
 Ölüüleex: Ölümcül, tehlikeli.
 Saña I: Yeni.
 Sanaa tıttarıta suox: Gairesiz, kaygısız.
 Sanaalaax: Düşünceli, akıllı, anlayışlı.
 Sanarğılaax (sanaarğılaax): Yaslı, kederli.
 Seber: Temiz, titiz, özenli, düzenli.
 Sılaybıt kisi: Yorgun, bitkin.
 Sımnağas: Yumuşak, sakın, dingin.
 Sıtaççı (sıtaaççı): Yatan, bulunan.
 Sıttı: Keskin, çevik, girişken, seri, hızlı.
 Sıttı sanaalaax: Dirayetli, ferasetli.
 Soğotox: Tek, sadece, yalnız, bir, yegâne, sırf.
 Sor suollaax: Bahtsız, kötü talihli, kara yazılı.
 Sordoos: Bedbaht, sıkıntılı, kara bahtlı.
 Söğüüleex: Hayret verici.
 Sür: Korkunç.
 Sürdeex: Dehşetli, korkunç, müthiş, pek.
 Taba I: Sağlam, sıkı.

Talılıbıt: Seçilmiş, seçkin, seçme.
 Tesiyillibet: Dayanılmaz, çekilmez.
 Torğon: Aç, açgözlü.
 Tosxolloom: Uygun, elverişli.
 Tosxolo suox: Uygunsuz, elverişsiz, aykırı.
 Törüte suox: Köksüz, tek başına, yalnız.
 Tuluyullubat: Dayanılmaz, katlanılmaz.
 Tuluyuuta suox: Çekilmez.
 Tusalaax: Yararlı, gerekli, makbul.
 Tusata suox: Faydasız, boş, semeresiz.
 Tükterii (tükteri): İmkânsız, hoş olmayan, uygunsuz.
 Tüs maygılaax: Ağırbaşlı.
 Ullarıyılaax (ularıyılaax): Değişimli.
 Usuk erey: Güç bela, zar zor.
 Usuk muñ: Güç bela, zar zor.
 Usun ereydeex: Çilekeş, kederli.
 Üörüyege suox: Tecrübesiz, deneyimsiz.
 Üörüyex: Alışkın, tecrübeli, deneyimli.
 Ütüö sürex: İyi kalpli, iyiliksever, lütufkâr.
 Ütüö sürextex: Merhametli, yufka yürekli.
 Ütüötük: Fevkalade, çok fazla [bk. Üötük].
 Xaraña: Karanlık, uğursuz.
 Xarax besteex: Kıskaç, hırslı, açgözlü.
 Xolbuuta suox: Bağırsız, bağlantısız, serbest.
 Xolobura suox: Benzersiz, eşsiz, emsalsiz.
 Xoluosuna suox (xoloohuna suox): Benzersiz, eşsiz, emsalsiz.
3.1.3. Miktar, Hacim, Ölçü Bildiren Niteleme Adları
 Aaxsılaax (axsılaax): Sayılı, fiyatlı, belirli.
 Aaxsıta suox (axsıta suox): Çok, sayısız.
 Aaxsıta suox elbex (axsıta suox elbex): Hadsiz hesapsız, fevkalade çok.
 Ağıyağa suox: Çok.
 Ağıyax: Az, birkaç, az sayıda.
 Ağıyaxtı: Azıcık, az, azar azar, seyrek.
 Alıs: Oldukça, epeyce.
 Arıttaax: Seyrek, nadiren, pek az.

Arıttaaxtı: Seyrekçe, aralıklı.
 Arıy (arıy): Az, biraz, bir parça, yalnız.
 Barammat: Bitmez tükenmez, bol.
 Berd ağıyax (bert ağıyax): Pek az, nadir.
 Berd (bert): Pek, oldukça çok, fevkalade, aşırı.
 Berd elbex (bert elbex): Pek çok, bir hayli, epey.
 Berd ulaxan (bert ulaxan): Maksimum, azamî.
 Bıkan: Azıcık.
 Bulgu: Bütünüyle, kırarcasına.
 Bütey: Bütün, büsbütün.
 Bütün: Bütün.
 Çıñxa: Tam, büsbütün.
 Delbi: Kuvvetle, tamamıyla.
 Ebii: Ek, ilave, ekstra.
 Elbex: Çok, bol, bolca, fazla, çokluk.
 Iraax ulaxan añar: Pek çok, yarıdan epey fazla.
 Kıra: Ufak, küçük, önemsiz.
 Kuçça (kuuçça): Büsbütün, baştanbaşa.
 Kuççuguy: Küçük, küçücük, ufak tefek.
 Orduk: Artık, fazla, daha, daha fazla, daha pahalı.
 Sorğoto: Kalıntı, öteki, öteki parçası.
 Taxsa: Fazla.
 Tuoralaax: Geniş, genişliğe sahip.
 Tüğege suox: Dipsiz.
 Ulam: Derece derece, daha.
 Ulaxan añara: Çoğu, çok defa, ekseriya.
 Ulaxan añardara: Çokları, birçoğu.
 Ulaxan: Büyük, büyüklük, iri, ulu, kocaman.
 Ulaxana suox: Küçük.
 Xaaca (xaa caa): Seyrek, nadiren, bazen.
 Xoyuu: Koyu, sık, yoğun, ağır, aşırı.
3.1.4. Duyularla Anlaşılan Özellikleri Karşılayan Niteleme Adları
 Amtan: Tat, lezzet.
 Amtannaax: Lezzetli, nefis.
 Sıta suox: Kokusuz.
3.1.5. Psikolojik Durumla İlgili Niteleme Adları
 Baraxsan: Zavallı, biçare, umarsız.
 Kısalgata suox: Sıkıntısız, zahmetsiz, rahat.

Üörüüte suox: Mutsuz, neşesiz.

3.1.6. Belirsizlik Bildiren Niteleme Adları

Bililibet: Bilinmez, muğlâk.

Bililibetex: Bilinmedik, meçhul.

Billibet: Belirsiz, meçhul.

3.1.7. Renk Adları

Ceñkir ürûñ: Kar beyaz, bembeyaz.

Kısıl: Kırmızı, al, kızıl.

Kıtarımsia sasarxay: Dudu burnu, kırmızımtrak sarı.

Kilbeğir mağan (kilbegir mañan): Bembeyaz.

Küöx I: Mavi, yeşil, mavimsi, gökçül.

Mañan: Beyaz, ak.

Öñ: Renk.

Sasarxay: Sarı, kestane rengi.

Ürûñ: Ak, beyaz.

Xara: Kara, karaltı.

3.2. Soru-Belirsizlik Bildiren Adlar

Aayı: Her.

Ardına: Bazen, kimi zaman.

Baçça: Bunca, bu kadar.

Baççağa: Bu zamanda.

Balay ere: Oldukça, epeyce, epey.

Biir da: Hiç, hiçbir, tek bir [bk. Biir dağanı, Biir emie].

Biir dağanı: Hiç, hiçbir [bk. Biir da, Biir emie].

Biir emie (biir eme): Herhangi bir [bk. Biir da, Biir dağanı].

Biir ere: Tek bir, yalnız bir.

Biirde: Bir keresinde, tek bir, bir defa, birden [bk. Birde].

Biirde da: Bir kere bile, bir kez bile.

Biirde dağanı: Bir kere bile, bir kez bile.

Biirde emie (biirde eme): Bir kez bile, azıcık.

Biirdere: [Onlardan] Biri, birincisi.

Birde (biirde): Günün birinde [bk. Biirde].

Bu ikki ardıgar (bu ikkardıgar): Bu arada, bu sırada.

Bu kemñe: Bu zamanda.

Kim da: Kimse, hiç kimse [bk. Kim dağanı].

Kim dağanı: Kimse, hiç kimse [bk. Kim da].

Kim: Kim.

Maygıta: Galiba, anlaşılan, görünüşe göre.

Oçço: Onca, o kadar, o denli, kat, kez.

Oççoğö: O zaman, o durumda.

Ool ikki ardıgar (ol ikkardıgar): O sırada.

Ool kün (ol kün): O gün, o vakit [bk. Sool kün].

Sanıubın: Sanırım, galiba.

Sool kün (sol kün): O gün, o vakit [bk. Ool kün].

Sorox ardına: Zaman zaman, bazen, arada bir.

Subu kün: Bugün, bu vakit.

Tañara biler: Tanrı bilir, belli değil.

Tıl sotoruutugar (tıl sotorutugar): Tesadüfen, yeri gelmişken.

Toğö: Neden, niçin.

Tösö da: Hiç, kaç olursa olsun, ne kadar, ne denli.

Tösö emie (töhö eme): Birkaç, biraz.

Tösö ere: Nasıl, ne kadar, ne denli.

Tösö: Ne kadar.

Tösöğö: Ne zaman, ne zamana kadar, zamanla.

Tugu da: Hiç, hiçbir [bk. Tugu dağanı, Tuox dağanı].

Tugu dağanı: Hiçbir şeyi [bk. Tugu da, Tuox da].

Tugu emie (tugu eme): Bir şey, herhangi bir [bk. Tuox emie, Tuox ere].

Tuox da: Hiç, hiçbir, herhangi bir, her şeyden de [bk. Tuox dağanı, Tugu dağanı].

Tuox dağanı: Hiçbir, herhangi bir [bk. Tuox da, Tugu da].

Tuox emie (tuox eme): Herhangi bir [bk. Tugu emie, Tuox ere].

Tuox ere: Herhangi bir [bk. Tuox emie, Tugu emie].

Tuox: Ne.

Tuoxtağar da: Her şeyden daha, daha ziyade [bk. Tuoxtağar dağanı].

Tuoxtağar da urut: Her şeyden önce, ilk iş.

Tuoxtağar dağanı: Her şeyden evvel, daha ziyade, bilhassa [bk. Tuoxtağar da].

Tuoxtan: Neden, niçin.

Usugar: Nihayet, sonra, sonunda.

Xanna da: Herhangi bir yere/yerde, hiçbir yere/yerde.

Xanna emie (xanna eme): Herhangi bir yere/yerde.

Xanna: Nereye, nerede.

Xannık da: Herhangi bir, hiçbir.

Xannık emie (xannık eme): Herhangi bir, bir [bk. Xannık ere].

Xannık ere: Herhangi bir, bir [bk. Xannık emie].

Xannık: Hangi, nasıl.

Xantan: Nereden.

Xas da: Birkaç [bk. Xas emie].

Xas emie (xas eme): Birkaç [bk. Xas da].

Xas: Kaç, her.

Xasan da: Hiçbir zaman, asla [bk. Xasan dağanı].

Xasan dağanı: Hiçbir zaman, asla [bk. Xasan da].

Xasan emie (xahan eme): Bazen, bir gün, bir zaman.

Xaya da: Herhangi bir, hiçbir.

Xaya II: Hangi, nasıl.

Xaytax (xaydax): Nasıl, hangi durumda, ne tarzda.

3.3. Tarz-Durum Bildiren Adlar

Anña (aanña): Tam kararında, uygun.

Bas battax: Sağa sola, öteye beriye, rastgele.

Berd atın aralcıgas (bert atın aralcıgas): Büsbütün başka, bambaşka, apayrı.

Berd türgennik (bert türgennik): Çok çabucak.

Biçigilii: Ayrı ayrı, teker teker.

Biir sañanan: Bir ağızdan, hep birden.

Biir tılınan: Kısaca, tek kelimeyle, hülasa.

Biirde ikkite: Bir kez iki kez.

Biirge: Birlikte, bir arada, aynı zamanda.

Bolğomtolooxtuk: Dikkatlice.

Bosxotuk: Serbestçe, özgürce, asude.

Böğötük: Sağlamca, evladiyelik.

Buka: Tam.

Cim: Aniden, hepsi birden, bilâistisna.

Collooxtuk: Esenlikle, mutlulukla.

Çepçekitik: Kolayca, sıkıntısız.

Deññe: Kazara, hataen.

İkkite: İki kez.

İkkite üste: İki kez üç kez.

İle: Açık, alenen.

Köstö: Açıkça, belirgin olarak, vazıh.

Köstöççü (köstööççü): Görünen, gözüken.

Kösütüllübetex: Ansızın, beklenmedik, birden.

Kütüllübetex: Umulmadık, beklenmedik.

Mannık: Böyle, bunun gibi, bu şekilde.

Onnuk: Öyle, elbette, onun gibi, ona benzer.

Orduktuk: Daha iyi.

Orguuyduk: Sessizce, usulca, yavaşça.

Satabıllaaxtık: Ustaca, mahirane.

Seb (söp): Uygun, yeteri kadar.

Serge II: Yan yana, birlikte, bitişik.

Sınñalañnik: Sakince, huzurluca.

Site: İyice, tamamen, harfiyen, adamakıllı.

Teleççi: Ardına kadar, büsbütün, tamamen.

Teñ: Denk, tıpkı, düzlük.

Teñnik: Aynı, keza, düz, eşit, bunun gibi.

Toğusta: Dokuz kez.

Toloru: Dolu, iyice, tamamen, bütünüyle.

Töttörü: Geri, tekrar.

Tusalaaxtık: Faydalıca.

Tüksü: Yeter, tamam, kâfi.

Türgennik: Hızlı, çabucak, çabukça.

Ullarısa (ularıha): Nöbetleşe, münavebe ile.

Uonçata: On defa, hemen hemen on kere.

Usunnuk: Uzun uzun, uzunca, detaylı.

Üçügedik: Güzelce, iyice.

Üötük (ütüötük): Çok, iyice, güzelce [bk. Ütüötük].

Üste tüörtte: Üç kez dört kez.

Üste: Üç kez.

Ütüönen: İyilikle, güzellikle, tatlı dille.

Xat: Üst üste, iki misli, tekrar, yine.
 Xaya III: Ayrı ayrı, parça parça.
 Xaytax da buolbutun isin (xaydax da buolbutun ihin): Ne olursa olsun, her durumda.

3.4. Zamirler

3.4.1. Kişi Zamirleri

Bisiene: Bizim.

Bisigi: Biz.

En: Sen.

Kini: O, onun [bk. O, Ool, Sool].

Min: Ben, benim.

3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri

Beye beyeleriger: Birbirlerine.

Beye giene (beye kiene): Kendinin, kendine ait.

Beyem beyeber: Kendi kendime, şahsen.

3.4.3. Belirsizlik Zamirleri

Atın kisi: Başkası, başka biri.

Barı: Her, tüm, hep, tam, bütün.

Barı kisi: Herkes, tüm insanlar.

Barıbt: Hepimiz.

Barılara: Hepsi, hep birden, tümü.

Barıta: Hepsi, tümü, bütünü, tamamı.

Kisi: Kişi, adam, biri, kimse.

Sorox: Bazı, öteki, diğer, kimi.

Soroxtoro: Bazıları, ötekileri.

Xaya emie (xaya eme): Herhangi bir.

Xaytax da (xaydax da): Asla, hiçbir şekilde, behemehâl, nasılsa da.

Xaytax emie (xaydax eme): Herhangi bir, bir şekilde [bk. Xaytax ere].

Xaytax ere (xaydax ere): Herhangi bir, bir şekilde [bk. Xaytax emie].

3.4.4. İşaret Zamirleri

Ba: Bu [bk. Bu, Subu].

Bu: Bu, işte, böylece [bk. Subu, Ba].

Manan: Bununla, bundan dolayı.

Manı: Bunu.

Manıaxa: Buraya, burada, bunun için.

Manna: Burada, buraya.

Mantan: Bundan, bundan dolayı, bundan sonra.

O: O [bk. Kini, Ool, Sool].

Onno: Oraya, orada, o zaman.

Onnoğu (onnooğu): Oradaki, oralı, yerli, yerleşik.

Onu [o’dan]: Onu.

Ool (ol): O, öteki [bk. O, Sool, Kini].

Sool (sol): O, işte o [bk. O, Ool, Kini].

Subu: Bu, işte bu [bk. Bu, Ba].

3.5. İkilemeler

Ağıs toğus: Sekiz dokuz.

Alta sette: Altı yedi.

Ası ası: Yiye yiye, yiye içe [bk. Ası sii].

Ası sii: Yiye yiye, yiye içe [bk. Ası ası].

Atın atın: Farklı farklı.

Bies tüörd (bies tüört): Dört beş.

Biir ikki: Bir iki.

Biirdii biirdii: Birer birer, tane tane, peş peşe.

Buray saray: Dağılış, saçılış, savruluş.

Eğın egelgeleex (eñın egelgeleex): Çeşit çeşit.

Et etime kör körüme: Bence, ister inan ister inanma.

İççattan iççakka: Nesilden nesile, kuşaklar boyunca.

İllı ıllı: Şarkı söyleye söyleye.

Iraax uçugas (ıraax çugas): Uzak yakın.

İkki üs: İki üç.

İkki üs süüs: İki yüz üç yüz.

İlii atax: El ayak.

İmil cimil: Hayal meyal, belli belirsiz.

İse ise: İçe içe.

Kün kün ten: Günden güne, günbegün.

Kündülüü kündülüü: İkram ede ede, ağırlaya ağırlaya.

Oduuluu oduluu (oduuluu oduuluu):

Kuşkulu kuşkulu, derin derin.

Onno manna: Orada burada, her yerde.

Örö tura tura: Kalka kalka, şahlına şahlına.

Ötör ötör: Sık sık.

Sitere sitere: Yerine getire getire, tamamlaya tamamlaya.

Sürbe otut: Yirmi otuz.

Taaya taaya: Hissede hissede, bile bile.

Titirii titirii: Titreye titreye, titreyerek.

Töttörü taarı: Sürekli, tekrar tekrar, karşılıklı.

Tüörd bies süüs (tüört bies süüs): Dört yüz beş yüz.

Tüörd bies (tüört bies): Dört beş.

Ulaşan kuççuguy: Büyük küçük.
 Uon orduga alta sette: On altı on yedi.
 Uon orduga ikki üs: On iki on üç.
 Uon orduga tüörd bies (uon orduga tüört bies): On dört on beş.
 Uon orduga üs tüörd (uon orduga üs tüört): On üç on dört.
 Utu subu (utuu subuu): Arka arkaya, ceste ceste.
 Utuya utuya: Uyuya uyuya.
 Ürdütten annıgar: Tepeden tırnağa, baştan aşağı, bütünüyle.
 Ürüt ürde: Üst üste, kat kat.
 Üs tüörd süüs (üs tüört süüs): Üç yüz dört yüz.
 Üs tüörd (üs tüört): Üç dört.
 Üyetten üyeğe: Asırlarca, yüzlerce yıl.
3.6. Yansıma Sesler
 Egeybine: “Hey hey!” vb. [Neşeli seslenme nakaratı].
 Nirgiççi (nirgiççi): “Küt” veya “pat” diye bir sarsıntı sesi çıkarma.
 Sar: şıp.
 Tas I: tak.
3.7. Görevli Kelimeler (Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler)
 Aata: Gerçi, vakıa, ise de.
 Anıaxa dieri: Bugüne kadar, henüz, hâlen, elan.
 Aray arıyda (aray arıyda): Ancak ve ancak, yalnız [bk. Arıyda aray].
 Aray: sadece, ansızın, olsa olsa.
 Arıyda (arıyda): Ancak, sadece, zar zor, az çok.
 Arıyda aray (arıyda aray): Ancak ve ancak, yalnız [bk. Aray arıyda].
 Baççañña dieri: Şimdiye kadar, bugüne kadar.
 Batısa: Boyunca.
 Bieter (biiter): Veya, yahut.
 Bieter ... bieter (biiter ... biiter): Ya ... ya (da).
 Bu da buolbutun isin: Buna rağmen.
 Bu da buollar: Böyle de olsa, buna rağmen.
 Bu genne (bu kenne): Bundan sonra, daha sonra, bilahare.

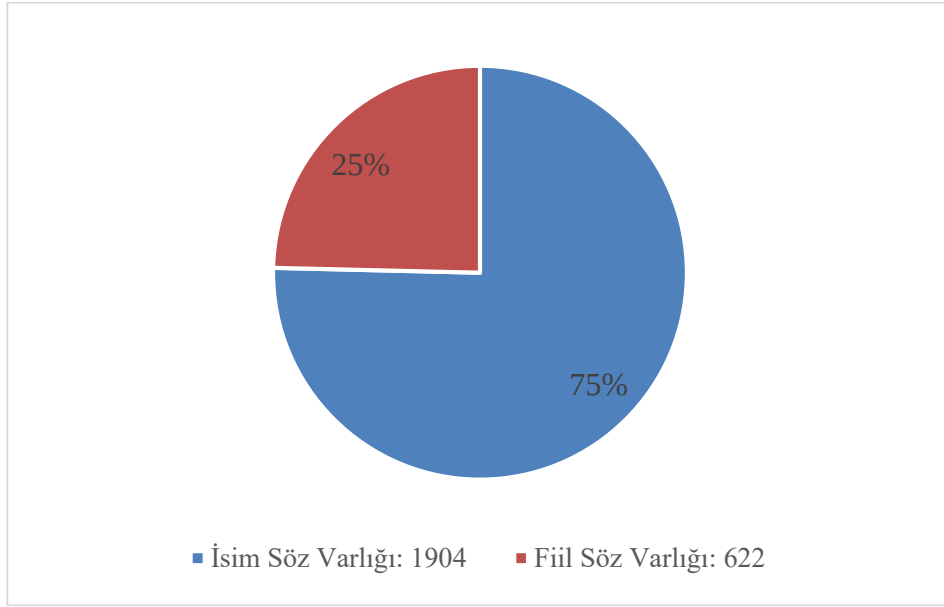
Bu gurduk (bu kurduk): İşte böyle, böylece, bu gibi.
 Bu isin: Bunun için, bundan dolayı.
 Bu kennitten: Bundan sonra, ardından.
 Bu kısılgattan: Bundan ötürü, bu yüzden.
 Bu maygıtıttan: Bu yüzden, sonuç olarak.
 Bu turxarı (bu tuxarı): Bu süre zarfında, bu arada.
 Bu tusugar: Bunun için, bundan dolayı.
 Bu tusuttan: Bu sebepten, bu yüzden.
 Buollağına: Olduğunda, ise, şayet.
 Buoluox: Başka, yerine.
 Ce: Ancak.
 Colbor: İyi ki, bereket versin ki.
 Da ... da: Da ... da, hem ... hem.
 Da: Da, fakat, bile, hatta, ve, son derece, gerçi.
 Dağanı ... dağanı: Da ... da, hem ... hem.
 Dağanı: Da, fakat, bile.
 Diekki (dieki): -e doğru, -e tarafa.
 Dien: Diye, adlı, denilen, fevkalade [sıfattan ve zarftan sonra kullanıldığında].
 Dieri: -e kadar, dek, değin.
 Du (duu): mı/mi?, ya ... ya (da) [bk. Duo].
 Duo: mı/mi? [bk. Du].
 Emie: Daha, da, keza, yeniden, tekrar, sonra.
 Ere ... ere: Ya ... ya (da), belki ... belki.
 Ere: Sadece, yalnız, tek, her bir.
 Etiex: Söz gelimi, örneğin.
 Genne (kenne): Sonra.
 Gıtta: İle, ile birlikte, müteakip [bk. Kıtta].
 Kiene (kiene): -e ait olan.
 İkki II: Ve.
 İlik [ilin II’den]: Henüz, daha.
 İnne gınan (inné gınan): Böylelikle, bu yüzden.
 İsin: İçin, -den dolayı, nedeniyle.
 Kerete (keriete): Karşılığında, yerine, mukabil.
 Keriñ: Yaklaşık, aşağı yukarı, takriben.
 Kıtari: Birlikte, ilaveten.

Kıtta: İle, ile birlikte, beraber [bk. Gıtta].
 Kurduk: Gibi, böyle, tıpkı [bk. Gurduk].
 Manı keçese: Aksine, tersine, öte yandan.
 Manı serge: Yanı sıra, bununla beraber.
 Mantan orduk: Bundan başka, ayrıca.
 Min tuspar: Kendi payıma, kendi adıma.
 Onnoğor (onnooğor): Belki, ve, üstelik.
 Onnugar: Yerine, için.
 Onon ebii: Özellikle, bir de, ilaveten.
 Onton: Sonra, sonradan, eğer, bilakis, ama, ve.
 Onuoxa ebii: Bununla birlikte, ek olarak, ayrıca.
 Ool da gınnar (ol da gınnar): Fakat, bununla birlikte, buna rağmen, mamafih.
 Ool genne (ol kenne): Ondan başka, sonra, ondan sonra.
 Ool gınan (ol gınan): O vakit, öyle ki, ondan ötürü.
 Ool gınağına (ol gınağına): O takdirde, öyleyse.
 Ool gurduk (ol kurduk): Onun gibi, öyle, şöyle, tıpkı [bk. Sool kurduk, Sool gurduk].
 Ool gurduk gınan: Böylelikle, böyle yaparak.
 Ool innine (ol innine): Önce, önceden, evvelce.
 Ool tusugar (ol tuhugar): Onun için, o sebepten, şundan dolayı.
 Ool tusuttan (ol tuhuttan): O yüzden, ondan dolayı, o sebepten.
 Ool ürdüger (ol ürdüger): Üstüne, üstüne üstlük.
 Otton: Ve, ayrıca, bir de.
 Saagina (sağana): -dığı/-diği zaman, iken, esnasında [bk. Saagina].
 Saağa (sağa): Gibi, benzeri, tıpkı, eşit.
 Saagina (sağana): -dığı/-diği zaman, iken, esnasında [bk. Saagina].
 Saatar: Bari, hiç olmazsa.
 Siççex (sıççax): Sadece, yalnız.
 Soğus: Biraz.
 Sool gurduk (sol kurduk): Onun gibi, aynen [bk. Ool gurduk, Sool kurduk].

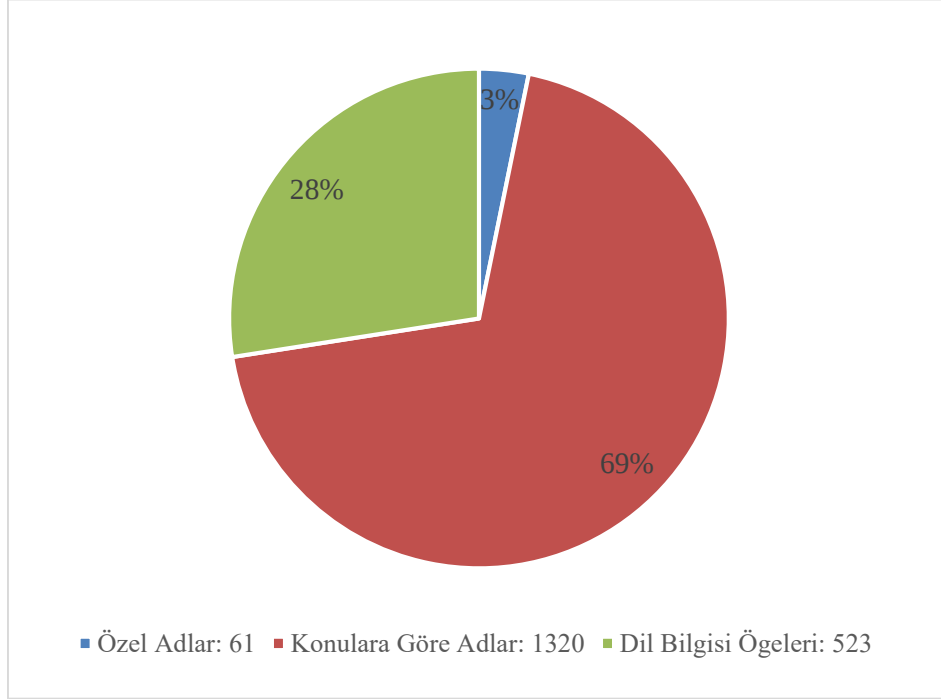
Sool kurduk (sol kurduk): Onun gibi, öylesi, aynen [bk. Ool gurduk, Sool gurduk].
 Sool künthen bu küññe dieri (sol künthen bu küññe dieri): O gün bugün(dür), o günden beri.
 Supturuta: Bir yandan diğer yana, içinden.
 Tıl xosoono: Söz gelimi, söz gelişi.
 Tuox da innine: Her şeyden önce, evvelemirde.
 Tuox da tusugar: Asla, kesinlikle, hiçbir şekilde.
 Turxarı (tuxarı): Boyunca, süresince.
 Tustaax: -meli/-malı.
 Tusugar: İçin, karşısına, tarafına.
 Tusun: Hakkında, ilişkin, üzerine.
 Tusuttan: Dolayı, ötürü, üzere.
 Uratı: Farklı, ayrı, müstesna, ayrıca.
 Uruy: İhsan et!, lütfet!.
 Ustata: Boyunca, süresince [bk. Ustatıgar].
 Ustatıgar dieri: -e kadar.
 Ustatıgar: Boyunca, süresince [bk. Ustata].
 Ustun: Boyunca, içinde, -e doğru.
 Ürdüger: Üzerine, üzerinde, üstüne.
 Xaççağa: Ne vakit, şayet, ta ki, öyle ki.
 Xıy xıy: Deh, deh!.
 Xolobur: Örnek.
 Xoyukkutugar: Bir süre sonra, bilahare, nihayet.
 Xoyut: Sonra, daha sonra, ilerde, geç.

2. Axtılar'ın İsim Soylu Söz Varlığının İstatistiksel Değerlendirmesi

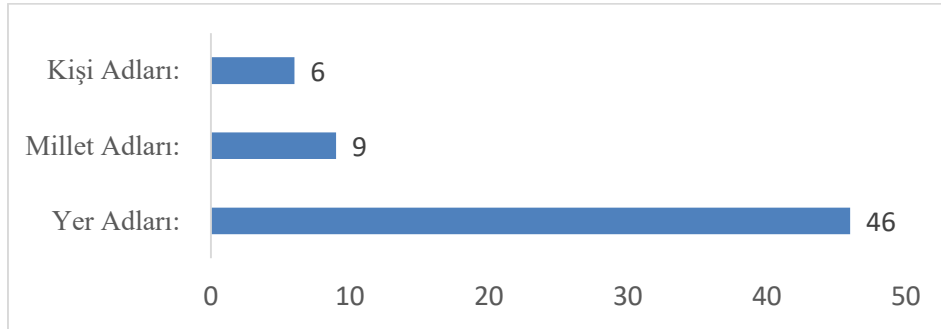
Bu kısımda çeşitli şekillerde çizilen grafiklerden yararlanılmıştır. Böylece ana ve alt başlıklar altında sınıflandırılan tüm kavram alanlarının bütüncül olarak görülmesi ve karşılaştırılması sağlanmıştır. Bütün başlıklardaki kelime ve ibarelerin birlikte değerlendirilmesi sayesinde daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabileceği varsayılmıştır. Bu amaçla iki farklı türde toplam 5 grafik oluşturulmuştur. Bunlardan: Grafik 1'de Axtılar'ın genel söz varlığı, grafik 2'de Axtılar'ın isim soylu söz varlığı, grafik 3'te Axtılar'ın özel adlar kavram alanı söz varlığı, grafik 4'te Axtılar'ın konulara göre adlar kavram alanı söz varlığı ve grafik 5'te ise Axtılar'ın dil bilgisi öğeleri kavram alanı söz varlığı ele alınmıştır.

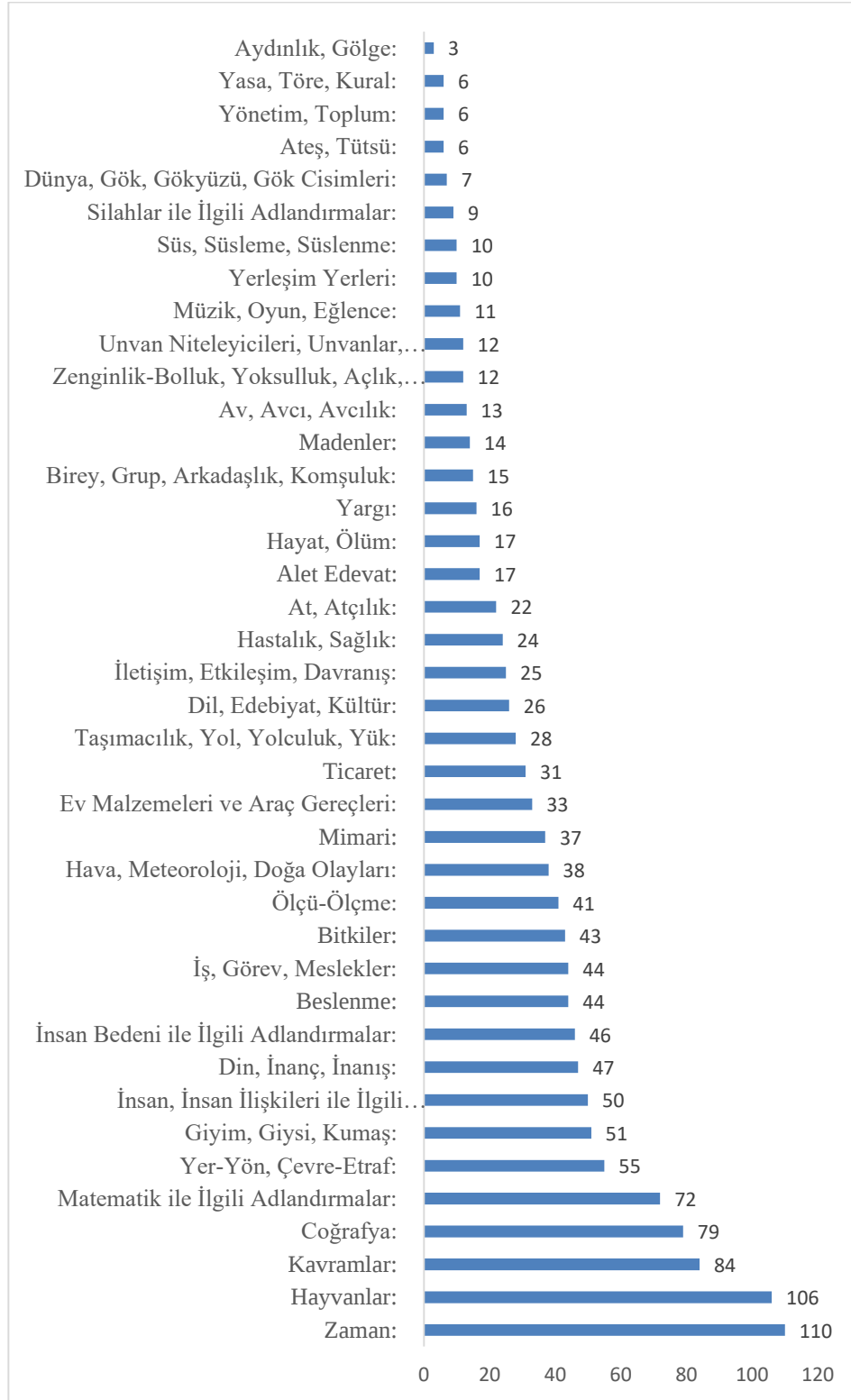
Grafik 1: Axtılar'ın Genel Söz Varlığı.

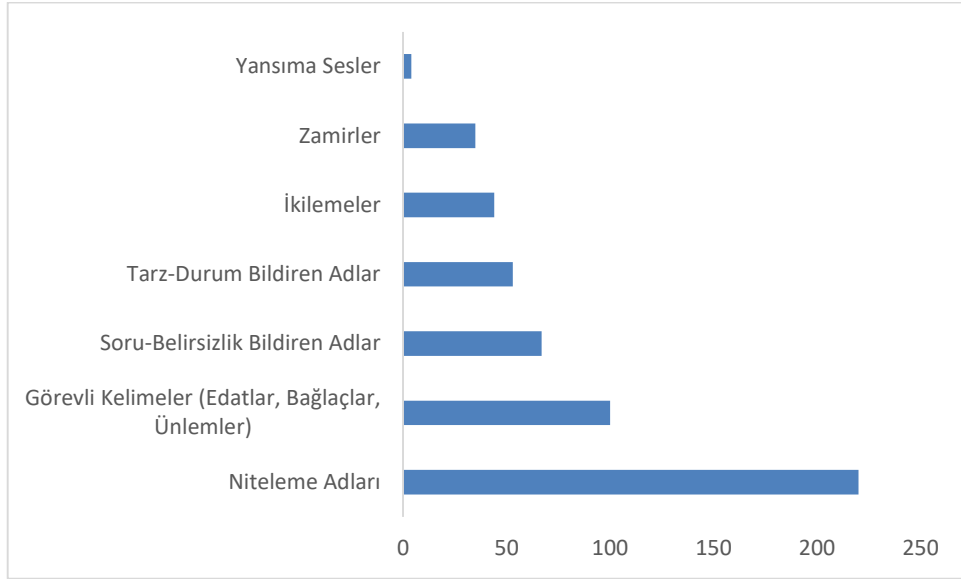
Grafik 2: Axtılar'ın İsim Söz Varlığı.

Grafik 3: Axtılar'ın Özel Adlar Kavram Alanı Söz Varlığı.

Grafik 4: Axtılar'ın Konulara Göre Adlar Kavram Alanı Söz Varlığı.

Grafik 5: Axtılar'ın Dil Bilgisi Öğeleri Kavram Alanı Söz Varlığı.

Sonuç

Bu çalışmada, Saha (Yakut) yazılı edebiyatının ilk edebî örneği olan Axtılar'ın isim söz varlığı kavram alanlarına ayrılmıştır. Axtılar, Afanasiy Yakovleviç Uvarovski tarafından Otto Nikolayeviç Böhtlingk'in gramer-sözlük çalışması *Über Die Sprache Der Jakuten*'in tamamlanmasına destek olmak ve bu suretle Saha dilinin varlığının tehlike altına girmesinin önüne geçmek amacıyla kaleme alınmıştır. Uvarovski, burada yaşam mücadelesini, deneyimlerini ve Saha gelenek ve görenekleri hakkındaki gözlemlerini tanıtıcı ve tarif edici bir üslupta anlatmıştır. Eser, sadece Saha (Yakut) Türkleri için değil tüm Türkoloji için büyük önem arz etmektedir. Saha diline ait pek çok mesele Axtılar'ın leksik malzemesi sayesinde çözüme kavuşturulmuş ve Saha folklorunun pek çok ana başlığı özet biçiminde de olsa ilk kez burada yazıya dökülmüştür.

Daha çok zaman, mekân, kavramlar, nesneler ve kişiler etrafında oluşan Axtılar'daki toplam kelime sayısı 13.027'dir. Bu rakam, kelime tekrarları ayrıştırılıp madde başları oluşturulduğunda 2526 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da yaklaşık olarak her beş kelimedenden birine yani %20'ye tekabül etmektedir. Bu sayısal değer, yazarın kelime hazinesinin ne kadar geniş olduğuna işaret etmektedir. Genel söz varlığını meydana getiren 2526 kelime ve ibarenin 622'si fiil 1904'ü ise isim soyludur. Bu da madde başlarının kabaca %75'inin isim soylu kelime ve ibareden oluştuğunu göstermektedir. Fiil sayısı hiç de az değildir fakat isimlerin yoğunluğu dikkate alındığında eserde olay anlatımından daha çok betimlemelerin ağırlıkta olduğu kanaati oluşmaktadır. Niteleme adları kavram alanının 220 madde başıyla en hacimli başlık olması da bunun bir göstergesidir. Üstelik bu başlık kendisine en yakın olandan iki kat daha fazla madde başına sahiptir. Bu da eserin anı türünde kaleme alınmış olmasıyla yakından ilişkili bir durum olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın inceleme konusu, isim söz varlığıdır. Bu kelime dağarcığı; "Özel Adlar, Konulara Göre Adlar ve Dil Bilgisi Öğeleri" olmak üzere 3 ana bölümde kavram alanlarına ayrılmıştır.

Özel adlar, bütün söz varlığının % 3'ünü oluşturmaktadır. Bu bölümde; "Kişi Adları, Yer Adlar ve Millet Adları" olmak üzere toplam 3 ana başlık altında

61 kelime ve ibare tasnif edilmiştir. Kişi adları 6, millet adları 9, yer adları ise 46 kelime ve ibareden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere bu bölümün en kapsamlı başlığı yer adlarıdır. Bu durum, eserin içeriği ile ilgilidir. Uvarovskiy, kamu görevlisi olarak gerçekleştirdiği iki önemli iş gezisi sırasında karşılaştığı tüm yer isimlerini kaydetmeyi ihmal etmez. Bu da bu başlığın diğerlerine nazaran epey geniş olmasını sağlamıştır.

Konulara göre adlar bölümü: “1. Zaman, 2. Ölçü-Ölçme, 3. İnsan, İnsan İlişkileri ile İlgili Adlandırmalar, 4. İnsan Bedeni ile İlgili Adlandırmalar, 5. Dünya, Gök, Gökyüzü, Gök Cisimleri, 6. Coğrafya, 7. Madenler, 8. Hava, Meteoroloji, Doğa Olayları, 9. Aydınlık, Gölge, 10. Ateş, Tütsü, 11. Yer-Yön, Çevre-Etraf, 12. Yerleşim Yerleri, 13. Taşımacılık, Yol, Yolculuk, Yük, 14. Mimari, 15. Ev Malzemeleri ve Araç Gereçleri, 16. Alet Edevat, 17. Bitkiler, 18. Hayvanlar, 19. At, Atçılık, 20. Av, Avcı, Avcılık, 21. Silahlar ile İlgili Adlandırmalar, 22. Hastalık, Sağlık, 23. Hayat, Ölüm, 24. Beslenme, 25. Giyim, Giysi, Kumaş, 26. Süs, Süsleme, Süslenme 27. Birey, Grup, Arkadaşlık, Komşuluk, 28. Yönetim, Toplum, 29. İletişim, Etkileşim, Davranış, 30. Ticaret, 31. İş, Görev, Meslekler, 32. Zenginlik-Bolluk, Yoksulluk, Açlık, Kıtlık, Dilencilik, 33. Unvan Niteleyicileri, Unvanlar, Rütbelere, 34. Yasa, Töre, Kural, 35. Yargı, 36. Dil, Edebiyat, Kültür, 37. Müzik, Oyun, Eğlence 38. Din, İnanç, İnanış, 39. Kavramlar, 40. Matematik ile İlgili Adlandırmalar” ana başlıklarına ayrılmıştır. Bu bölüm, çalışmanın en hacimli kısmını oluşturmaktadır. Eserin isim söz varlığının %69’unu meydana getiren 1320 kelime ve ibare 40 ana 221 de alt başlık altında tasnif edilmiştir. Bu durum eserin tematik anlamda ne kadar zengin ve çeşitli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu dağılım eserin konu bakımından ne kadar geniş bir yelpazeye hitap ettiğinin bir göstergesidir. Grafik 4’ten de takip edilebileceği üzere, 3 madde başının bulunduğu “Aydınlık, Gölge” kavram alanı en sınırlı, 110 madde başının olduğu “Zaman” kavram alanı ise en geniş ana başlıktır.

Dil bilgisi öğeleri bölümü ise “1. Niteleme Adları, 2. Soru-Belirsizlik Bildiren Adlar, 3. Tarz-Durum Bildiren Adlar, 4. Zamirler, 5. İkilemeler, 6. Yansıma Sesler, 7. Görevli Kelimeler (Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler)” ana başlıklarına ayrılmıştır. Bu 7 ana başlık kendi içinde 12 alt başlığa bölünerek sınıflandırılmıştır. Bu bölümde yer alan 523 kelime ve ibare, eserdeki isim soylu söz varlığının %28’sine denk gelmektedir. Bu bölüme ait sayısal ve istatistiksel veriler eserin üslup açısından işlenmiş olduğunu göstermektedir. Bu öncelikli olarak yazarla ilgili bir hususiyet gibi görülse de Sahacanın ifade gücüyle de doğrudan alakalıdır.

Kaynakça

- Afanas’yev, Pyotr Savviç- Pyotr Alekseyeviç Sleptsov- vd. *Saxa Tılın Bihaarılaax Kilgas Tilcıtı*. Cokuuskay: Biçik, 1994.
- Afanasev, P. S. & Haritonov, L. N. *Russko-Yakutskiy Slovar (Nuuççalı-Saxalı Tilcıtı)*. Moskova: SSRC Naukaların Akademiyata Sibirdeği Sala, Saxa Sirineeeği Filiala Tıl, Literatura Uonna İstoriya İnstituta, 1968.
- Akı, Serap. “Saha (Yakut) Yazılı Edebiyatının İlk Örneği Axtılar’da Mental Fiiller”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 17 (2022), 336-375.
- Akman, Fulya. *Kazakçanın Dinî Söz Varlığı -Tarihî Karşılaştırmalı Bir İnceleme-*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.

- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Böhtlingk, Otto N. *Über Die Sprache Der Jakuten*. St. Petersburg, 1851.
- Duranlı, Muvaffak. “Saha Türklerinin Destanlarında Ölçü Terimleri”. *Folklor Akademi Dergisi* 3/2 (2020), 250-263.
- Ersöz, Murat. “Saha (Yakut) Yazılı Edebiyatının İlk Edebî Eseri “Ahtılar””. *Türkbilig* 30 (2015), 37-48.
- Ersöz, Murat. *Axtılar (Hatıralar) -Sahaca İlk Edebî Eser- (Giriş, Aktarma, Metin, Gramatikal Dizin-Sözlük)*. İstanbul: İhlamur Akademi Yayınları, 2023.
- Grigorev, N. S. *Saxa Tılın Somoğō Domoğun Tılcıta*. Yakutskay: Saxa Sirineeği Kinige İzdatelstvota, 1974.
- Kirişcioğlu M. Fatih. “Saha Yazı Dilinin Kuruluşu”, 1920-1930 Yıllarında Türk Dünyası ve Jalau Mınbayılı” *Uluslararası Konferans Bildirileri*. Ed. Ata Yıldız, Naciye-Kamzabekuly, Dikhan-Zhanbyrbay, Matayev-Ercillasun, Güljanat Kurmangalıyeva-Somuncuoğlu, Bekir Tümen-Aslan, Zeynep-Shanbayeva, Gulmaisa. 53-61. Ankara: Bengü Yayınları, 2023.
- Kocapınar, Pelin. “Sözlüklerin Ortaya Çıkışıyla İlgili Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Gazi Türkiyat* 16 (2015), 129-141.
- Nelunov, Anatoliy Gavril’yeviç. *Somoğō Domox Saxalı Nuuççalı Tılcıta I, II*. Novosibirsk: İzdo SO RAN. Filial, 2002.
- Pekarskiy, E. K. *Slovar Yakutskogo Yazıka*. St. Petersburg: SSSR Akademiya Nauk, 1959.
- Pekarskiy, E. K. *Yakut Dili Sözlüğü*. İstanbul: TDK Yayınları, 1945.
- Saz, Muzaffer. “Tarihî Türk Lehçelerinde (8.-15. yy) Ok ve Okçuluk ile İlgili Kavramlar Üzerine Bir İnceleme”. *Söylem Filoloji Dergisi* 9/1 (2024), 409-444.
- Saz, Muzaffer. *Alî Şîr Nevâyî’nin Eserlerinde Tematik Söz Varlığı İncelemesi*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023.
- Sivtsev, G. “Uvarovskay. “Axtılar”. *Xotugu Sulus*, XX. Kinige, (1947), 76-80.
- Slepstov, P. A.-vd. *Saxalı Taba Suruyuu Tılcıta*. Cokuuskay: Saxa Respublikatın Naukatın Akademiyata Gumanitarnay Çinçiyii İnstituta, 2001.
- Slepstov, Pyotr Alekseyeviç-vd. *Saxa Tılın Bihaarulaax Ulaxan Tılcıta 1-15 (Bolşoy Tolkovniy Slovar Yakutskogo Yazıka)*. Novosibirsk: Nauka, 2004-2018.
- Slepstov, Pyotr Alekseyeviç-vd. *Yakutsko-Russkiy Slovar (Saxalı-Nuuççalı Tılcıta)*. Moskva: Sovetskaya Etsiklopediya, 1972.
- Şahin, Ümit. “1857 Tarihli Saha (Yakut) Türkçesi İncil’de Deyim Söz varlığı Üzerine”. *Uluslararası Yakutça Araştırmaları*. Ed. Yılmaz, Emine-Hayırsever, Hasan. 189-213, Ankara: Nobel Yayınları, 2021.
- Şirin, Hatice. *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: TDK Yayınları, 2016.
- Vasilyev, Y. İ. (Cargıstay). *Axtılar*. Cokuuskay: NKİ Biçik, 2003.

Zabolotskay, N. M. *Axtıılar*. Yakutskay: Saxa ASSR Tılı, Literaturanı Uonna İstoriyanı Çinçiyer Nauçnay İnstituta, SASSR Gosudarstvennay İzdatelstvota, 1947.